

**Om hjemløshed:
Begreber, typer, tal og metoder**

Tobias Børner

Maj 1997

Om hjemløshed: Begreber, typer, tal og metoder

Tobias Børner

Socialforskningsinstituttets arbejdsrapporter indeholder foreløbige resultater af undersøgelser og forarbejder til artikler eller rapporter. Arbejdsrapporter udgives i et begrænset oplag som grundlag for faglig diskussion som led i forskningsprocessen. Læserne bør derfor være opmærksom på, at resultater og fortolkninger i den færdige rapport eller artikel vil kunne afvige fra arbejdsrapportet. Arbejdsrapporter er ikke omfattet af de procedurer for kvalitetssikring og redigering, som gælder for instituttets forskningsrapporter.

Maj 1997

Om undersøgelsen

Arbejdsrapporten *Om hjemløshed: begreber, tal og metoder* er udarbejdet på opfordring af Socialministeriet, der også har finansieret notatet.

Baggrunden for opfordringen har været en diskussion om vækst i antallet af hjemløse udledt af en øget overbelægning på institutioner under bostøtlovens § 105 - specielt uden for hovedstadsområdet. Debatten har været præget af en del uklarheder om, hvem de hjemløse er, hvor stor en eventuel vækst er, og hvad der har forårsaget denne vækst.

Formålet med notatet er: At bidrage til en diskussion af begrebet hjemløshed, at pege på nogle metoder, der vil kunne skabe grundlag for øget belysning af området, samt at præsentere nogle af de eksisterende kvantitative opgørelser over grupper indenfor hjemløshedsområdet. Det er ikke formålet, at analysere den konkrete situation, at afklare om der reelt er tale om en vækst i antallet af hjemløse, eller at opstille forklaringer af fænomenet hjemløshed.

Notatet trækker primært på tidligere udgivelser om socialt udstødte, samt på den viden Socialforskningsinstituttet har opnået gennem et arbejde i FEANTSA.*

Arbejdsrapporten er et led i en begrebsafklaring, der indgår som en del af projektet *Unge hjemløse - 7 år efter*. Dette projekt forsøger at afdække tidligere hjemløses nuværende levevilkår, og forventes afsluttet i løbet af 1999.

Notatet er udarbejdet af forsker cand.scient.pol. Tobias Børner i forskningsgruppen for social indsats og service, der ledes af cand.jur. Inger Koch-Nielsens.

* Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri.

Indhold

	Side
1. Indledning og resume	1
1.1. Notatets opbygning	2
2. Metodologiske refleksioner	3
3. Oversigt over hjemløshedstyper - nogle mulige afgrænsninger og mulige estimeringer ..	5
4. Centrale typer - hvis fravær af adgang til permanent bolig tages som udgangspunkt	9
4.1. Adresseløse	10
4.2. Boligløse	11
4.3. Legalt sanktionerede hjemløse	12
4.4. Midlertidigt huslyanviste	14
4.5. Skjulte hjemløse	14
4.6. Hjemløse uden bolig	16
4.7. Børn og unge hjemløse	16
4.8. Hjemløse med bolig	18
5. Centrale typer - hvis reelt opholdssted tages som udgangspunkt	19
5.1. Gademennesker	19
5.2. Hjemløse på institution	20
5.3. De skjulte hjemløse igen	22
5.4. Uacceptabelt boende	22
5.5. En konstruktion af hjemløshed - hvis opholdssted bliver et afgrænsende karakteristikon	23
6. Om tre overordnede begreber	24
7. Forslag til undersøgelser	27
7.1. En brugerundersøgelse af § 105-institutioner	27
7.2. Registre	29
7.3. Befolkningssurvey	32
8. En inddeling vi hidtil ikke har berørt	33
Bilag 1	36
Litteratur	42

1. Indledning og resume

Formålet med dette notat er at bidrage til en afklaring af nogle centrale begreber inden for debatter om og forskning i hjemløshed: at diskutere forskellige begrebers mulige afgrænsninger* i forhold til hinanden, at diskutere hvilke **typer hjemløse** forskellige begreber indfanger - og hvem de ikke indfanger - samt at tilvejebringe de **kvantitative informationer**, vi kender til i forhold til forskellige typer hjemløse. Endelig tilkendegiver vi, hvilke **metoder** vi mener kan være med til at indfange (yderligere) viden.

Som det bliver diskuteret i følgende afsnit om notatets antagelser, og de begrænsninger der følger heraf, er notatet primært orienteret mod en afklaring af begreber, der kan hjælpe med at strukturere kvantitativ viden. Notatet forsøger ikke at indfange begreber, der kan hjælpe med en forståelse af fx samspillet mellem *den udstødte* og *den udstødende*.

Det skal fra starten slås fast, at formålet også er at præsentere nogle begrebers forskelligheder frem for at opstille endelige afklaringer. Det er ikke vores mening at komme med et afsluttende og endeligt indlæg i en verserende debat. Notatet er tværtimod et oplæg til videre diskussion.** Det er vigtigt at huske, at hjemløse ikke er en entydig og universel eksisterende størrelse, men snarere udtryk for, hvad *den normaliserede* del af et samfund betragter som *det afvigende* (og dermed potentielt udstødt). Hvad der inkluderes i en sådan gruppe, er konstant under forandring. Med et citat fra Järvinen:***

"Hjemløshed er - dette tåler gentagelse - en social konstruktion, hvis indhold og struktur beror på, hvilke institutioner samfundet har valgt at definere som hjemløshedsinstitutioner." (1993)

* Vi har valgt at benytte begrebet afgrænsning frem for begrebet definition. Årsagen er, at vi har oplevet at blive misforstået, når vi benyttede den sidste term. For nogle læsere synes en definition at tilkendegive et begrebs udiskuterbarhed, lukkethed og universalitet. Da vores mål er at illustrere en mulig brug af forskellige begreber, ville vi finde en sådan læsning uhensigtsmæssig. Yderligere skal det præciseres, at vi ikke forsøger at afgrænse begreber ud fra empiriske observationer. Vi forsøger at tilvejebringe nogle teoretisk afledte forståelser og afgrænsninger, som så må tilpasses konkrete undersøgelser. Vi er klar over, at den manglende forbindelse til konkrete forskningsprojekter kan medvirke til, at det følgende bliver noget abstrakt, og at de præsenterede begreber ikke direkte kan benyttes i en undersøgelse.

** Diskussionen må for os at se være fortløbende, da vi opfatter afgrænsninger af begreber som udtrykt i en konkret spatiotemporalitet. De afgrænsninger vi argumenterer for, har ikke relevans uden for et konkret rum og en konkret tid.

*** I citatet forholder Järvinen sig til kvantitative opgørelser over antallet af hjemløse, der bruger institutioner under bistandslovens § 105, men hendes pointe er ganske klar.

1.1. Notatets opbygning

Notatet kan inddeles i tre hoveddele, hvor første del (afsnit 3) består af et **oversigtsskema**. Skemaet indeholder forskellige begreber, som vi mener indfanger nogle mennesker, hvis situation bliver diskuteret i en politisk debat om hjemløshed. Skemaet giver en kort præsentation af begrebernes mulige afgrænsning, efterfulgt af de kvantitative informationer om de forskellige grupper, som vi kender til. Endelig indeholder skemaet en henvisning til nogle metoder, vi tror kan hjælpe med at indfange yderligere (kvantitativ) viden om de forskellige typer hjemløse.

Det er nødvendigt at påpege, at vi ikke forsøger at give indikationer på eventuelle udviklinger. Dette notat engagerer sig ikke i en verificering eller falsificering af forskellige typer hjemløses *faktiske* eller *virkelige* eksistens,* kun i en gengivelse af tidligere produceret viden, og i et forsøg på at sætte forskellige begreber i relation til hinanden.

I anden hoveddel (afsnit 4-6) engagerer vi os i en **diskussion af de begreber**, vi har præsenteret i skemaet, samt i en diskussion af hvordan disse begreber kan ses som relateret til hinanden. De præsenterede begreber er ikke komplementære i den forstand, at de tilsammen udgør gruppen af hjemløse. Tværtimod kan der findes relevante begreber, som vi ikke præsenterer. Begreberne er heller ikke komplementære i den forstand, at de er gensidigt udelukkende. Flere af begreberne er derimod overlappende.

Denne hoveddel vil være struktureret over, hvad vi opfatter som centrale fællestræk og forskelligheder begreberne præsenteret i oversigtsskemaet imellem. Således mener vi, at nogle begreber udtrykker et forhold til opholdssted, andre begreber finder fællestræk i deres beskrivelse af adgang eller fravær af adgang til en bolig, mens enkelte begreber har deres styrke i en konstruktion af en kontekst. Det skal kort slås fast, at vi ikke i beskæftiger os yderligere med de kvantitative informationer, der er tilvejebragt i skemaet.

I notatets tredje hoveddel (afsnit 7) præsenterer vi så de **metoder**, vi tror kan være med til at afklare nogle af de kvantitative uklarheder, der synes at eksistere på området. De metoder, vi fremhæver, er en brugerundersøgelse, registre, samt en befolkningsurvey. Det skal bemærkes, at metoderne forsøger at beskrive karakteristika ved en gruppe, der *før* en konkret undersøgelse *er* konstrueret som hjemløs. Det er metoder, der kun i meget begrænset omfang kan benyttes til at afdække

* Såfremt dette ville være muligt.

processer, der leder mod hjemløshed, og det er metoder, der placeres efter en begrebsafgrænsning.

Grunden til, at vi - de ovenstående begrænsninger og forbehold til trods - finder dette notat relevant, er, at vi håber at kunne illustrere, hvordan **hjemløshed kan forstås som en gruppe mennesker med meget forskellige problemer**. Vi mener, at en sådan opfattelse er nødvendig, hvis man ønsker at føre en betydende politik for de mennesker, der måtte blive betragtet som hjemløse.* Et formål med notatet er således at vise spændvidden blandt nogle af de grupper, som forskellige politikker bør rette sig imod samt at hjælpe til med at præcisere en videre debat om eventuelle tiltag.

2. Metodologiske refleksioner

Dette notat er ikke tilvejebragt uden forudgående antagelser, både om begrebet hjemløshed og om videnskabens muligheder. Nogle centrale antagelser er:

- At det er muligt for forskere gennem brug af metoder som fx surveys og registrering at indfange valide informationer, der afspejler udviklinger og holdninger blandt de hjemløse.
- At tilstanden hjemløs er udtryk for et gennemløbet kausalt hændelsesforløb.
- At kausalitet er udtryk for (bløde) lovmæssigheder og således kan generaliseres.

Ved at arbejde ud fra disse tre antagelser bliver en primær fokusering, for de begreber og mulige undersøgelser vi præsenterer, **identificeringer af fællestræk** ved de hjemløse: Vi leder efter ligheder i gruppen af hjemløse frem for at præsentere forskelle. Dette er også tilfældet i forbindelse med de opstillede typer i oversigtsskemaet. Her er det bare en søgen efter lighed i mindre grupper.

Dette skal tydeliggøres af to årsager: For det første er det væsentligt at holde sig for øje i forbindelse med formulering af en politik på hjemløhedsområdet. Det er vigtigt, at politikformuleringer forholder sig til, at de forskelligheder, der eksisterer blandt hjemløse, (i nogen grad) bliver undertrykt af de metoder, som vi her trækker på. Det leder til det andet punkt: Der ligger en forpligtigelse i forhold til de hjemløse: Både i formuleringen af konkrete politikker, men så sandelig også i forhold til de eventuelle konsekvenser af forskningsprojekter. Der vil i en søgen efter lighed fremfor flertydighed være menneskelige forskelligheder, der ikke bliver tilgodeset af politikker og

* Med *betydende* mener vi en politik, der spiller ind på personernes *livskvalitet*, uden at vi vil engagere os yderligere i en diskussion af, hvad der måtte ligge i et sådan begreb. Blot skal det konstateres, at hele notatet er udarbejdet under den antagelse, at tilværelsen kan blive bedre for udstødte, og at diskussion af og arbejde med forståelser af udstødte og hjemløse kan lede til kvalitative forbedringer. Men hvordan disse forbedringer kan fremkomme vil vi ikke diskutere - det er et emne for konkrete undersøgelser.

videnskabelser, og der er en forpligtigelse til, at både politikken og videnskabelsen forholder sig til dem, der herved bliver ekskluderet. Denne forpligtigelse bliver ikke mindre af, at de hjemløse synes at være en ganske heterogen gruppe, hvorfor en kritik af antagelser om kausaliteter og generaliserbarhed måske vil blive styrket.

I forhold til de metoder der præsenteres, er antagelserne ligeledes centrale. De metoder, vi mener, kan være med til at indfange viden om hjemløse grupper, vil kun kunne, dette såfremt fænomenet, vi observerer og undersøger, rent faktisk undlader at opføre sig kontingent, irrationelt, kaotisk, etc. Vi vil ikke engagere os i en debat om, hvorvidt vores antagelser rent faktisk holder stik - antagelserne er *ikke* empiriske beskrivelser. Ligeledes implicerer antagelserne, at der er et forhold mellem personerne, der studeres (de hjemløse), og personen, der studerer (forskeren), samt at dette forhold er entydigt i den forstand, at forskerens tolkning af holdninger og handlinger (eller fravær af samme) er overensstemmende med årsagen til at udføre (eller ikke at udføre) disse hos den hjemløse.

I den forbindelse skal det kort påpeges, at der er **analysemuligheder, som vi ikke vil berøre**: Videnskabelige tilgange der ville tilkendegive et anderledes syn, end det er tilfældet i dette notat - **fx et øget fokus på forskelligheder**, samt på hvordan den måde vi i dag har organiseret vores samfund (og den måde vi forstår viden) på, er med til at skabe, og bliver skabt af, **modsnævningsforhold mellem det normale og det unormale**, det raske og det syge, det gode og det onde, etc. Sådanne analyser er så sandelig også vigtige for en forståelse af fx hjemløshed - og er formentlig den type studier, der hidtil har fået mindst opmærksomhed.

Derudover har notatet kun i meget begrænset omfang sin opmærksomhed rettet mod en **forståelse af processer**, der kunne lede til hjemløshed. Notatet forholder sig langt mere til begreber, der kan bruges til at beskrive grupper, der *a priori* er klassificeret som hjemløse, end til at forstå hvorfor nogle mennesker glider ud (ind) i hjemløshed - også selv om der ligger en betydelig fordring i udvikling af metoder, der vil kunne forholde sig til sådanne processer.

Endelig beskæftiger notatet sig heller ikke med at evaluere de forskellige **former for indsatser over for hjemløshed**. I stedet er fokus på, hvad der i forskellige afgrænsninger af begreber tillægges relevans, samt hvilke konsekvenser de forskellige afgrænsninger kan få for forståelsen af hjemløshed.

3. Oversigt over hjemløshedstyper - nogle mulige afgrænsninger og mulige estimeringer

I nedenstående skema har vi samlet nogle af de kvantitative informationer om forskellige typer hjemløse, som vi er stødt på. * Ikke alle oplysningerne er lige veldokumenterede, og deres gyldighed i forhold til afgrænsningerne er svingende. Tallene afspejler forskellige opgørelses- og afgrænsningsmetoder, og de er indhentet på forskellige tidspunkter. **De forskellige kvantitative oplysninger kan således ikke adderes til et samlet antal hjemløse.** ** De forskellige typer skal ikke ses som komplementære, hverken forstået på den måde at de tilsammen udgør (d)et hele, eller i den forstand at de alle er gensidigt udelukkende. Tværtimod - der kan sagtens findes typer af hjemløse, som vi ikke har med, og flere af de typer som vi præsenterer, er overlappende eller i nogle tilfælde delmængder af hinanden. Men skemaet giver et indblik i, hvilken viden vi mener at besidde om nogle typer hjemløse. Gennem opstillingen af typerne håber vi desuden, at kunne indfange nogle forskelligheder blandt en gruppe mennesker, der ofte betragtes under et. Både fordi en forståelse af forskellighed er nødvendig for at kunne formulere politik i forhold til grupperne, vi skriver om. Men også for at vise hvordan hjemløshed er udtrykt i sociale konstruktioner - hvordan hjemløshed skabes i en politisk kontekst - i modsætning til at være givet. Denne opfattelse af at hjemløshed (og beslægtede begreber) er socialt konstrueret, er vigtig at huske i forbindelse med tolkninger af de kvantitative informationer præsenteret i skemaet: hjemløse - og forskellige typer hjemløse - er ikke en entydig gruppe af mennesker, og det er de begreber, vi benytter til at beskrive disse mennesker heller ikke. De er udtrykt i tid og rum - i en kontekst - og de har ikke gyldighed uden for denne (se fx Järvinen, 1993). En konsekvens er, at afgrænsningerne af hjemløse - og dermed også antallet - udspringer af en politisk forståelse, snarere end af eksterne (objektive og givne) årsager, der kan opfattes neutralt af den betragtede.

I skemaet præsenterer vi i første kolonne typer af hjemløse, som vi i anden kolonne giver en kort afgrænsning af. Derpå præsenterer vi de kvantitative informationer, vi kender til, og i sidste kolonne forsøger vi at påpege, hvilke af de metoder vi præsenterer i afsnit 7, der kan være egnede til at fremskaffe yderligere kvantitativ viden.

* Ganske kort skal det præciseres, at når vi benytter begrebet *type*, er det som udtryk for en konstrueret gruppe. Vi mener ikke nødvendigvis, at vores typer eksisterer i den præsenterede form. Ofte vil dette ikke være tilfældet - ved en egentlig undersøgelse vil vi opleve, at flere af vores adskilte karakteristika vil være til stede hos det samme menneske. I notatets præsentationer og diskussioner forenkler og underkender vi nogle af typernes fællesaspekter og overlapninger, men vi mener, at en diskussion af terminologi vil være med til at klargøre, hvordan typerne kan ses i sammenhæng. Samtidig skulle diskussionen også gerne vise, hvordan forskellige typer har forskellige udgangspunkter og fokus inden for en debat om hjemløshed.

** Da vi ikke kan finde det *rigtige* billede af de forskellige typers *virkelige* størrelse, præsenterer vi i skemaet forskellige bud, hvor vi har fundet sådanne. Det er ikke dette notats formål at finde *egne* kvantitative svar.

Skema 1: Oversigt over nogle typer, deres mulige afgrænsninger og forskellige estimeringer inden for hjemløshedsforskning og debatter

Typer	Afgrænsning	Estimeringer af udbredelse	Med hvilke metoder kan vi få mere at vide?
Hvis fravær af adgang til permanent bolig tages som det afgrænsende karakteristikon			
<i>Adresseløse</i>	Personer der i folkeregistret er registreret som værende uden bolig, og hvor dette ikke kan forklares som en konsekvens af deres profession.	Fra Socialministeriet oplyses, at 8.000 er registreret uden adresse i det centrale CPR-register (Socialministeriet, 1996B). Men hvor mange af disse der er adresseløse vides ikke.	Kommunal standardiseret registrering.
<i>Boligløse</i>	Personer der på trods af et udtrykt ønske herom ikke har adgang til en permanent bolig, og som er i stand til at bo en sådan uden tilknytning af yderligere foranstaltninger.	2% af brugerne af tilbud til socialt udstødte og truede mente, at en manglende bolig var den væsentligste årsag til deres situation. [*] 9% mente, at en manglende bolig var en af de to væsentligste årsager ^{**} (Eskelinen, 1994). Men hvor mange af disse der kan bo egen bolig vides ikke.	Brugerundersøgelser (fx af 105-institutionerne). Fællesregister på 105-området. Kommunal standardiseret registrering.
<i>Børn og unge hjemløse</i>	Personer under 18 år der ikke føler, at de har adgang til en permanent bolig.	Mellem 300-350 i Storkøbenhavn (Juul & Ertmann, 1991). ^{***}	Svært at indfange kvantitativt - men måske muligt gennem kommunal standardiseret registrering.
<i>Hjemløse uden bolig</i>	Personer der ikke har adgang til en permanent bolig.	"Det skønnes ofte, at omkring halvdelen [af de socialt udstødte] mangler en bolig og følgelig har brug for et bo-tilbud" (Jensen, 1993). ^{****} Fra amter og kommuner skønnes, at omkring 20% af de socialt udstødte har problemer med at få eller bevare en bolig (Socialministeriet, 1994). ^{*****}	Brugerundersøgelser (fx af 105-institutionerne). Fællesregister på 105-området. Befolkningssurvey.

* I reelle tal mente 21 ud af 925 personer, at bolignød var deres centrale problem.

** I reelle tal mente 224 ud af 2.592, at bolignød var et af deres to største problemer.

*** Tallet er baseret på forespørgsler hos relevante institutioner. Institutionernes estimeringer varierede mellem 200 og 2.000, men de fleste lå mellem de nævnte 300 til 350 (Juul & Ertmann, 1991). Det er desuden muligt at finde et bud på antallet af udstødte børn og unge. Et sådant er tilvejebragt af Plougmand, der i 1989 mente, at det drejede sig om mellem 5.000 og 10.000 børn og unge.

**** De socialt udstødte som Jensen snakker om, er de 12-13.000 som Fridberg identificerer (se nedenfor). Således mener Jensen, at omkring 6.000-7.000 af de udstødte står uden bolig.

***** Amterne indberetter, at der er omkring 28.000 socialt udstødte (hvoraf 1/10 kan være talt dobbelt), mens kommunerne indberetter, at der er omkring 32.000 socialt udstødte. 20% vil således udgøre ca. 5.600-6.400 personer.

Typer	Afgrænsning	Estimeringer af udbredelse	Med hvilke metoder kan vi få mere at vide?
<i>Huslyanviste</i>	Personer anvist husly af det offentlige.	Socialministeriet oplyste i september 1996, at der i 30 (fortrinsvis større) kommuner i løbet af et år var anvist permanente boliger til ca. 1.600 enlige og midlertidige boliger til ca. 1.200 enlige, samt at lidt under halvdelen af de 1.200 midlertidige anvisninger var blevet fulgt op med henblik på anvisning af et permanent botilbud. Af Socialministeriet estimeres det samlede antal af anvisninger af enlige i løbet af et år til at være ca. 7.000 (højt sat). Dette svarer til, at ca. 1,3 promille af den samlede befolkning har fået anvist bolig af kommunerne (Socialministeriet, 1996A). ^{***}	Kommunal standardiseret registrering. Befolkningssurvey.
<i>Legalt sanktionerede hjemløse</i>	Personer der med reference til lovgivning bliver sat ud af en bolig, uden at have en alternativ permanent bolig.	n.a.	Brugerundersøgelser (fx af 105-institutionerne). Måske fællesregister på 105-området. Kommunal standardiseret registrering.
<i>Skjulte hjemløse</i>	Personer der reelt ikke har adgang til permanent bolig, og som derfor overnatter midlertidigt hos andre, men ikke benytter sig af institutioner oprettet for hjemløse, og hvor deres situation ikke er kendt af det offentlige.	Brandt anslår, at antallet af personer, der overnatter hos familie, eller hos venner og bekendte, ikke er mindre end 1.500-3.000 i København (Brandt, 1994). ^{***}	Befolkningssurvey.
<i>Hjemløse med bolig</i>	Personer der formelt har adgang til en permanent bolig, men ikke er i stand til at benytte denne, og som derfor overnatter andre steder.	Hvis opfattet som residual til hjemløse uden bolig har omkring halvdelen af de socialt udstødte (i følge Jensen) adgang til en bolig (1993). I følge amter og kommuner vil det dreje sig om ca. 80% (Socialministeriet, 1994). ^{****}	Brugerundersøgelser (fx af 105-institutionerne). Fællesregister på 105-området.

Hvis opholdssted tages som det afgrænsende karakteristikon

* Andelen af den danske befolkning der har fået anvist husly, bliver dog noget højere, hvis vi ikke medtager den del af befolkningen, der er under 18 år. Andelen bliver da 1,7 promille. Antallet af huslyanviste kan også forventes at blive (måske endda væsentligt) højere, hvis man inddrager familier, der jo ifølge bostandslovens § 31 også har ret til at få anvist husly. Hverken i Socialministeriet, hos Danmarks Statistik eller i Kommunernes Landsforening er man i besiddelse af opgørelser over antallet af bolig-anviste familier. Heller ikke i Københavns Kommune er man i besiddelse af sådanne informationer.

Det skal yderligere påpeges, at der kan argumenteres for, at de midlertidigt anviste kan betragtes som hjemløse. Men de personer, der har fået anvist permanent husly - og hvor personen ikke er i en situation, hvor vedkommende ikke kan bebo det anviste af andre årsager - kan formentlig ikke længere betragtes som hjemløse.

Det er ikke muligt at sige noget om, hvor mange af de permanent anviste der har problemer, der medfører, at de ikke kan bebo det anviste.

** Det er usikkert om registre kan benyttes til at indfange oplysninger om, hvorfor brugerne benytter institutionerne. Som det fremgår af nedenstående diskussion af metoder, er det vores opfattelse, at registre kan indfange få, men centrale oplysninger.

*** Brandt gør opmærksom på, at der ikke eksisterer nogen egentlig opgørelse over skjulte hjemløse, eller hvad han kalder tilfældigt boende, men med udgangspunkt i hans egen estimering er det muligt, gennem hans antagelse om at ca. halvdelen af de udstødte befinder sig i København, at komme frem til et bud på antallet af skjulte hjemløse i hele landet: Ikke mindre end 3.000-6.000 hver nat.

Det skal dog tilføjes, at disse estimerede 3.000-6.000 ikke nødvendigvis alle er skjulte hjemløse, da de kan have rettet henvendelse til det offentlige for at blive hjulpet med anskaffelsen af en bolig. I så fald er de en del af kategorien boligløse.

**** Hvorvidt der er tale om adgang til en *permanent* bolig, har det ikke været muligt at afklare.

Typen	Afgrænsning	Estimeringer af udbredelse	Med hvilke metoder kan vi få mere at vide?
<i>§ 105-døgnbrugere</i>	Personer der overnatter på en institution under bistandslovens § 105.*****	I løbet af en uge i januar 1996 overnattede 2.138 mennesker på en 105-institution (Danmarks Statistik, 1996). Et bud på den årlige brug gives af Fridberg, der skriver: "På landsplan kan man ... skønne med nogen usikkerhed, at mellem 12.000 og 13.000 personer i løbet af et år har ophold på en § 105-institution." (1992) Det nyeste bud på antallet af brugere i løbet af et år, som vi har kendskab til, gives af Socialministeriet. Ministeriet skriver, at man fra amter, samt København og Frederiksberg Kommune, får oplyst, at ca. 12.000 personer i løbet af et år benytter en 105-institution. Men gennem forskellige - ikke helt gennemskuelige korrektioner - kommer ministeriet frem til, at der er tale om 11.000 personer, eksklusive børn. På den baggrund konkluderer ministeriet, at det ikke tyder på en stigning i antallet af brugere, "snarere tværtimod" (Socialministeriet, 1996A).	Brugerundersøgelse af 105-institutioner. Fællesregister på 105-området.
<i>Gadebørn</i>	Personer under 18 år der i praksis lever i gademiljøer.	n.a.**	(Formentlig) ikke muligt at indfange kvantitativt.
<i>Gademennesker</i>	Personer der overnatter på steder, der ikke er beregnet til at overnatte.	Omkring 450 personer i København (Brandt, 1994).***	Brugerundersøgelser (fx af 105-institutionerne).
<i>Hjemløse på institution uden for § 105</i>	Personer der opholder sig midlertidigt på institutioner etableret med et andet sigte end institutioner under § 105, hvor personen ikke har adgang til en permanent bolig, eller ikke er i stand til at benytte en sådan.****	Det eneste bud vi kender til, og som indfanger dele af denne gruppe, gives af Brandt, der anslår, at det for hospitaler, fængsler og behandlingsinstitutioner drejer sig om ca. 150 mennesker i København (1994).*****	Brugerundersøgelser af, eller standardiserede indberetninger fra, relevante institutioner.
<i>Posemennesker</i>	"Psykotiske personer der sover og lever synligt i gadebilledet." (Brandt, 1997)	Maksimalt 40-50 personer (Brandt, 1997).	(Formentlig) ikke muligt at indfange kvantitativt.
<i>Uacceptabelt boende</i>	Personer der bor i boliger, hvor der mangler mindst en af følgende installationer: Køkken, bad, toilet, varmt vand eller centralvarme.*****	Blandt de 30-69-årige boede 7% i 1986 i en bolig, der manglede en af de nævnte installationer (Danmarks Statistik & SFI, 1992). 14% af alle husstande manglede ifølge informationer indhentet til The European Community Household Panel, 1. wave, mindst en af installationerne.	Befolkningssurvey.

Tre overordnede typer

* Ganske kort skal det påpeges, at nogle overvejelser, om hvorvidt § 105 indfanger én gruppe hjemløse, er nødvendige. Man må fx spørge sig selv om, hvilke mulige konsekvenser det har for enhedsopfattelsen, at der under § 105 ligger både krisecentre og forsorgshjem.

** Det påpeges fra flere sider (fx Juul & Ertmann, 1991; Ploeg, 1990), at gadebørn er et lidet udbredt fænomen i Vesteuropa. Børn, der lever i gademiljøer, vil ofte 'kun' leve sådan for en kort periode, hvorefter de overgår til at leve som hjemløse børn og unge.

*** Under antagelse af at København har omkring 50% af de forskellige typer hjemløse, vil antallet på landsplan blive ca. 900 (Brandt, 1994). For mange af disse mennesker er overnatninger i gademiljøet - på trappeopgange, i parker, på toiletter, etc. - nok en midlertidig tilstand.

**** Der kan blandt disse mennesker skelnes mellem personer, der opholder sig på en institution, hvor de falder ind under institutionens målgruppe, og personer der opholder sig på en institution, hvor de ikke er en del af målgruppen.

***** Under antagelse af at København har omkring 50% af de forskellige typer hjemløse, vil antallet på landsplan blive ca. 300 (Brandt, 1994).

***** Manglerne er nogle af dem, der giver en uacceptabel bolig i følge Wendt (1991), og er af Danmarks Statistik og SFI (1992) beskrevet som minimumskrav til en bolig.

Typen	Afgrænsning	Estimeringer af udbredelse	Med hvilke metoder kan vi få mere at vide?
<i>De dobbelt udstødte</i>	Personer der ikke vurderes at kunne drage nytte af de tilbud, der eksisterer i dag, og derfor gennemløber en yderligere udstødningsproces fra sådanne tilbud.	Kommunalbestyrelser og amtsråd vurderer at 8.000-10.000 ikke passer ind i, eller får acceptabelt udbytte af, de eksisterende tilbud (Socialministeriet, 1994).	Svær gruppe at indfange, men en brugerundersøgelse med fokus på dem, der falder fra de forskellige tilbud, er måske en mulighed. Kommunal standardiseret registrering.
<i>Socialt truede</i>	Personer der lever under økonomiske og sociale forhold, der er belastende i et sådan omfang, at de indebærer en mulighed for, at personen over tid vil bevæge sig ind i gruppen af socialt udstødte.	At finde tal på de truede er ikke let. Et konkret bud er givet af Socialministeriet, der forsigtigt anslår, at mellem 100.000-150.000 kan betragtes som truede (Socialministeriet, 1995B). I andre sammenhænge er en såkaldt <i>80-20-hypotese</i> blevet luftet. Hermed tilkendes troen på, at 80% klarer sig godt, men at 20% har problemer med, på forskellig vis, at leve op til normer, krav, livsstil i det eksisterende samfund. De 20% kan i en meget bred forståelse opfattes som de truede. I nogle tilfælde bliver 80-20 fordelingen gjort til en $\frac{2}{3} + \frac{1}{3}s$ deling.	Brugerundersøgelse af forskellige relevante institutioner. Befolkningssurvey kombineret med registerinformation fx fra Socialforskningsregistret.
<i>Socialt udstødte</i>	Personer der "er ude af stand til at forsørge ... eller sørge ... for sig selv, på en for samfundet eller for den enkelte acceptabel måde." (Fridberg, 1992)	Ifølge amter og kommuners indberetninger i 1993-1994 drejer det sig om mellem 27.500-31.500 (Socialministeriet, 1994). Ifølge oplysninger fra 121 kommuner gengivet af Socialministeriet har socialforvaltningerne haft kontakt til ca. 25.000 socialt udstødte, hvoraf de 20.000 boede i København (1995B). Fra CASA tilkendes, at der er tale om mellem 50.000-60.000 (Hansen, 1997).	Brugerundersøgelse af forskellige relevante institutioner. Befolkningssurvey kombineret med registerinformation fx fra Socialforskningsregistret.

I de følgende afsnit 4-6 vil vi vende tilbage til hver af de tre overordnede grupper præsenteret i skemaet. Vi præsenterer typernes centrale karakteristika, nogle refleksioner vi finder relevante i den forbindelse, og diskuterer kort, hvordan det måske er muligt at indfange (yderligere) viden.

Det skal bemærkes, at der er et sæt begreber, vi undlader at afgrænse - nemlig hjemløse og hjemløshed. **Stort set alle de typer mennesker vi har præsenteret ovenfor** - og som vi behandler nedenfor - **er kategoriseringer af mennesker, der kan kaldes hjemløse**. Hjemløse indtager dermed en overordnet position, hvor indholdet kan vælges afklaret gennem inddragelse af forskellige typer. Eksempelvis kan man vælge at snakke om hjemløse som dem, der er beskrevet nedenfor, hvor opholdssted bliver et afgrænsende karakteristikon, eller man kan vælge at bruge hjemløshedsbegrebet i en bredere forstand og inkludere alle de personer, der er behandlet i dette notat. ** Det skal påpeges, at vurderingen af hjemløshedens omfang, og af hvorledes der politisk skal reageres herpå, bl.a. afhænger af:

* Det påpeges i materialet, at de kommuner der ikke har indberettet et tal, hovedsagelig er små kommuner, hvorfor deres fravær ikke menes at forrykke antallet væsentligt.

** Det er dog vores anbefaling ikke at inddrage alle socialt udstødte og truede, da begrebet i så fald risikerer at blive så bredt og upræcist, at det ikke fortæller meget - eller hjælper til formulering af forskningsprojekter og politik for den sags skyld. Men afgrænsningen er og bliver et valg.

- Hvilken afgrænsning af hjemløshed der vælges.
- Hvilke refleksioner der gennemføres over enhver afgrænsnings problematiske aspekter.
- Hvilken metode vi anvender til at indfange den viden, vi betragter som relevant.

Den viden, man ender op med som *sand*, er således udtrykt gennem disse valg, og ikke udtryk for - eller repræsentation af - *virkelighed* eller *sandhed* uden for disse.

4. Centrale typer - hvis fravær af adgang til permanent bolig tages som udgangspunkt

For alle de typer af hjemløse, som vi præsenterer i denne sektion, er i hvert fald to begreber vigtige. To begreber som det er nødvendigt kort at redegøre for: Det er begreberne bolig og adgang.

En **bolig** kan umiddelbart synes som et nemt begreb at afgrænse, men der er nogle overvejelser, der er nødvendige. Et rimeligt sikkert udgangspunkt er dog nok, at en bolig er et sted **beregnet til permanent ophold**, men så begynder problemerne. Der må fx være nogle krav om en **rimelig standard**. Men hvad er det?*

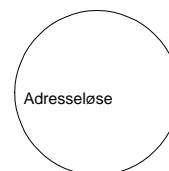
Det er derudover nødvendigt at tilkendegive, hvad et begreb som **adgang** betyder. Man må fx reflektere over, hvorvidt man har adgang, hvis man ikke er i besiddelse af juridisk garanti for denne adgang - fx gennem en lejekontrakt eller gennem et ejerforhold.

* I ovenstående skema er angivet antal personer, der bor i boliger, hvor der mangler mindst en af følgende installationer: Køkken, bad, toilet, varmt vand eller centralvarme. Sådanne installationer er ifølge Danmarks Statistik og SFI (1992) beskrevet som minimumskrav til en bolig. En mere fyldig karakteristik gives af Wendt (1991), der fx også finder, at tilstrækkeligt lys, fravær af støj, mv. er en del af en rimelig standard.

4.1. Adresseløse

Den første type hjemløse i oversigtsskemaet der indfanger en gruppe, der kan afgrænses i forhold til et fravær af adgang til en permanent bolig er adresseløse. De adresseløse kan afgrænses som:

Personer der i folkeregistret er registreret som værende uden bolig, og hvor dette ikke kan forklares som en konsekvens af deres profession.

En sådan afgrænsning indfanger en gruppe af mennesker, der er registreret som værende uden adgang til en permanent bolig - altså en gruppe mennesker hvorom det rent faktisk vides, at de står i den givne situation. Man kunne tro, at det ville være let at indfangne informationer om de adresseløse, men et par refleksioner over, hvad der inddrages er nødvendige. Det er fx nødvendigt at få afklaret, hvilke professioner der naturligt leder til, at man bliver registreret i folkeregistre som værende uden bolig. Vi er

Figur 1: De adresseløse

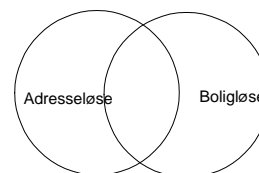
blevet gjort opmærksom på, at fx diplomater og sømænd kan befinde sig i folkeregistret uden en opholdsadresse - og sådanne mennesker er ikke nødvendigvis en del af den gruppe, det er interessant at indfangne i forbindelse med politikformulering i forhold til hjemløshed. På den anden side kan man ikke udelukke, at fx diplomaten eller sømanden kommer i den situation, at der ikke er noget sted at opholde sig, når vedkommende kommer til Danmark. Dermed bliver de en del af gruppen, vi betegner som adresseløse. I en konkret undersøgelse må en operationalisering forsøge at indfangne denne mulige foranderlighed i adresseløses behov.

Det har ikke været muligt at efterspore, hvem der rent faktisk gemmer sig bag de ca. 8000 **adresseløse i folkeregistre** (Socialministeriet, 1996B). Sandsynligvis findes her en meget blandet gruppe: Søfolk, diplomater, hjemløse. Vi har fået oplyst fra såvel Danmarks Statistik som fra forskellige folkeregistre samt fra det Centrale Personregister, at kommunerne registrerer forskelligt. For at opnå yderligere viden gennem undersøgelser under de nuværende registreringsmetoder vil det derfor være nødvendigt at spørge samtlige kommuner, dels hvad der gemmer sig bag deres registrering, dels hvor mange de har, i de kategorier de anvender. En anden - og i et længere perspektiv nok mere udbytterig - tilgang kunne være at **standardisere de retningslinier, som kommunerne registrerer efter.**

4.2. Boligløse

En anden type, der indfanger en del af de personer, der ikke har adgang til en permanent bolig, er boligløse. Denne type, mener vi, kan afgrænses på følgende måde:

Boligløs er den, der på trods af et udtrykt ønske herom ikke har adgang til en permanent bolig, og som er i stand til at bebo en sådan uden tilknytning af yderligere foranstaltninger.

I en sådan afgrænsning ligger der et par valg, der fordrer nogle kommentarer. Vi kommenterer først den sidste del af afgrænsningen: ... *som er i stand til at bebo en sådan uden tilknytning af yderligere foranstaltninger.* Hvorfor er personer, der udtrykker ønske om en bolig, men som behøver støtte for at bebo denne ikke boligløse? Vores svar er pragmatisk. Distinktionen mellem gruppen af mennesker, der kan klare sig selv i egen bolig versus mennesker, der har behov for yderligere støtte, gør det muligt at sondre mellem, hvor mange mennesker der kan komme ud af hjemløshed gennem boligpolitiske indsatser, i forhold til hvor mange mennesker der har behov for yderligere (socialpolitiske) foranstaltninger.

Figur 2: Adresseløse og boligløse

Figuren illustrerer ikke størrelsesforhold eller graden af overlap de forskellige grupper imellem.

Det kunne lyde, som om det var en enkelt sag at afgrænse de boligløse, men der rejser sig en del spørgsmål: Hvilke begrænsninger skal gælde i forhold til gruppen af personer, der kan ytre ønske om en permanent bolig, i forhold til alder og statsborgerskab? Hvordan skal fraværet af behov for yderligere foranstaltninger operationaliseres? etc. Afgørelsen, om hvad der inddrages i operationaliseringen af boligløshed, er i sidste instans et politisk valg. Man må fx forholde sig til, hvorvidt det er rimeligt, at en 15-årig ønsker at flytte hjemmefra til egen bolig, eller om det er rimeligt, at en flygtning opholder sig i en lejr, mens vedkommendes asylansøgning behandles. Ligeledes er det et politisk valg, hvor man trækker grænsen mellem personer, der kan klare sig selv i egen bolig, versus personer der har brug for yderligere hjælp. Sådanne afgørelser *må* træffes i forbindelse med den konkrete undersøgelse, og den beslutning, der træffes, spiller ind på det antal boligløse, man når frem til, og dermed også på vurderinger af behovet for - og beslutninger om karakteren af - en politisk indgriben.

Endelig skal det påpeges, at en undersøgelse, der anvender ovenstående begreb, vil søge viden om personer, der er i stand til at udtrykke - og rent faktisk også udtrykker - et ønske om egen bolig over for en (relevant) institution. Derimod vil vi ikke få inddraget personer, der ikke udtrykker ønsket af forskellige årsager, fx manglende viden om, hvem man kan henvende sig til; manglende evner til at rette henvendelse; eller fravær af mulighed for en henvendelse (evt. på grund af illegalt ophold i Danmark); etc.

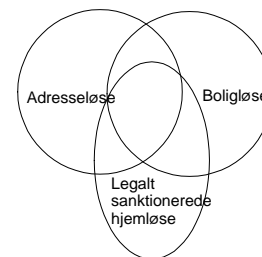
En **brugerundersøgelse** (i stil med den der blev gennemført af AKF, se Eskelinen *et al.*, 1994) er en af vejene til at indfange viden om de boligløse. Det er desuden en gruppe mennesker, hvis udbredelse (på sigt) kunne indfanges gennem registre. Det kunne være **fællesregistre på 105-området** samt registre på andre institutioner, hvor borgere kunne tænkes at tilkendegive eksistensen af et boligproblem. Endelig skal det påpeges, at det er nærliggende at tro, at der allerede eksisterer informationer, der indeholder oplysninger om henvendelser til offentlige institutioner angående boligproblemer. Men det har - som det var tilfældet med de adresseløse - ikke været muligt at indhente disse informationer. Igen kunne problemet løses ved at **standardisere registreringen i kommunerne**.

4.3. Legalt sanktionerede hjemløse

Denne tredje gruppe består af personer, der står uden adgang til permanent bolig på grund af handlinger udført af andre med udgangspunkt i lov. Vores afgrænsning lyder:

Personer der med reference til lovgivning bliver sat ud af en bolig, uden at have en alternativ permanent bolig.

Det for os at se vigtigste at afklare i forhold til denne type mennesker er, hvad *med reference til lovgivning bliver sat ud af en bolig* betyder. Hvor direkte forbindelse skal der være mellem en persons udflytning fra en bolig, og det lovgrundlag som hun/han må have været påvirket af. Skal vi kun inddrage de sager, hvor en person tvinges til at flytte med en eksplicit henvisning til en paragraf. Fx en opsigelse af en lejer der har været truende, og som bliver sat ud med henvisning til lejelovens § 83.e (lov nr. 237). Eller skal vi også inddrage de situationer, hvor en lov - der egentlig

Figur 3: Adresseløse, boligløse og legalt sanktionerede hjemløse

Figuren illustrerer ikke størrelsesforhold eller graden af overlap de forskellige grupper imellem.

regulerer et helt andet emne (fx overførselsindkomster) - leder til, at en person må fraflytte sin bolig - i tilfældet med overførselsindkomster eventuelt på grund af manglende finansielle ressourcer. Man må afgrænse dette, før en given undersøgelse sættes i værk, og det er givet, at afgrænsningen af det lovgrundlag man inkluderer i undersøgelser vil lede til store udsving, i antallet af problemer der indfanges.*

Gruppen af legalt sanktionerede hjemløse er en gruppe, om hvilken man burde** være i stand til at indsamle informationer - men det har ikke været muligt. Fra boligministeriets side oplyses, at man ikke kender til nogle opgørelser. Det samme er tilfældet i Lejernes Landsorganisation. I Københavns Fogedret oplyses, at der ikke eksisterer en kvantitativ oversigt, men at det nok kan laves med udgangspunkt i deres registre - hvis det skønnes at være interessant i forhold til de omkostninger, det vil have. Fra retten oplyses i øvrigt, at man bruger to dage om ugen på at effektuere udsættelser i Københavns Retskreds, og at man i snit har mellem 15 og 18 sager per gang. Ved en udsættelse ændrer man låsen på boligen og fratager dermed - i bogstaveligste forstand - personer adgang, medmindre der bor børn i boligen.

Det skal påpeges, at vi ikke ved noget om, hvorvidt de mennesker, der er blevet sat ud, alle henvender sig til fx kommunen for at få anvist husly. En formodning kan være, at der er et betydeligt overlap mellem de offentligt sanktionerede hjemløse og de boligløse - det kan dog også være tilfældet, at de selv forsøger at finde en bolig uden hjælp fra det offentlige.

Igen er der tale om en gruppe mennesker, der er **registreret**. Hvis man vil indhente viden, handler det derfor primært om at finde de steder, hvor sådanne registreringer ligger. Fra Københavns Fogedret tilkendegives, at det nok er muligt at indhente informationer om, hvor mange der sættes ud gennem retssager, og hvor mange af disse udsættelser der rent faktisk effektueres.

* Kort skal det bemærkes, at den debat, der høres mest i dag, ikke handler om, hvordan man undgår legalt sanktionerede hjemløse. tværtimod er debatten nærmest den omvendte: Hvordan kan man lettere få sat folk, der er *problematisk*, ud af deres boliger, så man undgår, at De normale irriteres? Her kan vi nok finde en øget accept af at sætte folk ud af deres bolig. (Eksempelvis var der ikke problemer med at finde hverken politisk eller folkelig opbakning i forhold til den såkaldte *rocker-lov* - på trods af, at den fratog nogle adgang til deres permanente opholdssted.)

** Med udgangspunkt i en opfattelse af, at det offentlige skal kunne stilles til ansvar for indgreb i enkelte borgeres liv, kan man mene, at det offentlige har en pligt til holde styr på sine handlinger - både hvad angår informationer om konkrete sager, og hvad angår handlingerne i et overordnet - og mere kvantitativt - perspektiv.

4.4. Midlertidigt huslyanviste

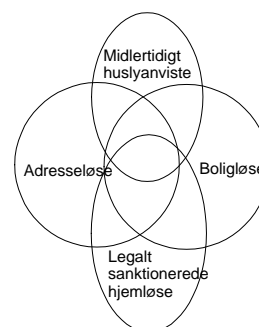
De midlertidigt huslyanviste er en gruppe, der kan afgrænses, som

personer der har fået anvist midlertidigt husly af det offentlige.

Det helt centrale i denne gruppe er at holde dem adskilt fra deres mere heldige medmennesker, der har fået anvist permanent husly. Hvor de **permanent anviste** kan siges at være udgået af gruppen af hjemløse - hvis vi antager, at fravær af adgang til permanent bolig er det definerende karakteristikon - er de midlertidigt huslyanviste stadig en del af de hjemløse.

Igen er gruppen ganske tilgængelig i forhold til indsamling af informationer - hvis man afsætter de nødvendige ressourcer. Specielt fordi man må antage, at der findes **registrering over huslyanviste i de forskellige kommuner**. Skulle man være interesseret i videre undersøgelser, måtte det være muligt gennem disse registre. Igen skal det tilføjes, at en standardisering af registreringsmetoden ville lette konstruktionen af viden på længere sigt.

4.5. Skjulte hjemløse

Figur 4: Adresseløse, boligløse, legalt sanktionerede hjemløse & midlertidigt huslyanviste

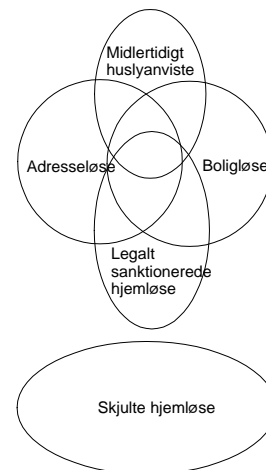
Figuren illustrerer ikke størrelsesforhold eller graden af overlap de forskellige grupper imellem.

En af de grupper, som vi har udgrænset af alle de ovenstående grupper, er de skjulte hjemløse. Vi mener, at følgende afgrænsning kan indfange denne gruppe:

Personer der reelt ikke har adgang til permanent bolig, og som derfor overnatter midlertidigt hos andre, men ikke benytter sig af institutioner oprettet for hjemløse, og hvor deres situation ikke er kendt af det offentlige, fx fordi de ikke henvender sig til institutioner for at få hjælp til anskaffelsen af en bolig.

Det karakteristiske ved denne gruppe er netop fraværet af kendskab til gruppens eksistens.

En af de vigtige overvejelser i forhold til denne gruppe - og en central forskel fra de tidligere grupper - er, at vi inddrager ordet *reelt* i vores afgrænsning. I forbindelse med de tre ovenstående begreber har et element i afgrænsningerne været det formelle fravær af adgang til en permanent bolig, og de personer, der har været en del af grupperne, har alle været mennesker, der var kendt eller potentielt kendt af det offentlige. For de skjulte hjemløse ligger fællestrækket i fraværet af registrering, henvendelse til det offentlige, eller trækken på tilbud oprettet til hjemløse. **Gruppen er, med sådanne karakteristika, nok en af de sværeste at indfange viden om.** Vi er dog af den opfattelse, at der findes en mulighed for at indfange kvantitativ viden, nemlig gennem en **befolkningssurvey**. Det vigtige er nok, at man benytter et meget stort sample - man må trods alt håbe, at det drejer sig om relativt få mennesker. Man kan så i en survey spørge, om de på noget tidspunkt har været tvunget til at overnatte hos andre på grund af et fravær af adgang til permanent bolig, eller - hvis man ikke mener at ville indfange en tilstrækkelig gruppe med et sådan spørgsmål - om de nogensinde har hjulpet (eller kendt nogen der har hjulpet) mennesker, der havde behov for et midlertidigt opholdssted. Under en formodning om, at erindring forandres over tid, vil det ikke være muligt at indsamle ret mange dybtgående informationer om den eventuelle oplevelse af skjult hjemløshed. Men man kunne måske få et indblik i udbredelsen af denne. Eller med andre ord: et indblik i hvor meget hjemløshed er en del af Det normale liv.

Figur 5: Adresseløse, boligløse, legalt sanktionerede hjemløse, midlertidigt huslyanviste og skjulte hjemløse

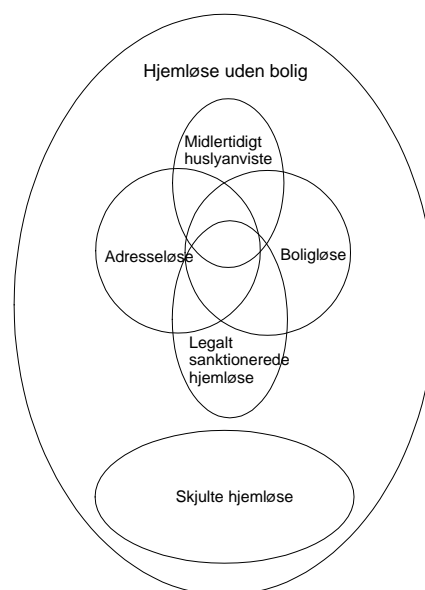
Figuren illustrerer ikke størrelsesforhold eller graden af overlap af forskellige grupper imellem.

4.6. Hjemløse uden bolig

Den næste gruppe, der skal fremhæves, er den mest overordnede: Hjemløse uden bolig. Denne kategori indeholder, for os at se, alle de hidtidigt beskrevne grupper, plus nogle flere.* En afgrænsning kan være:

Personer der ikke har adgang til en permanent bolig.

Gruppen er formentlig meget løs, hvis ønsket er at indsamle informationer. Men man ville nok kunne komme et stykke videre, hvis man gav sig i kast med de undersøgelser, der er præsenteret i oversigtsskemaet, og som vi vender tilbage til i afsnit 7.

4.7. Børn og unge hjemløse

I skemaet har vi afgrænset endnu en gruppe i forhold til fraværet af adgang til permanent bolig. Det er en gruppe bestående af børn og unge hjemløse. Gruppen kan forstås som:

Personer under 18 år der ikke føler, at de har adgang til en permanent bolig.

Man kunne vælge at betragte denne gruppe som en del af de tidligere beskrevne typer af mennesker. Fx er det nok muligt, at nogle af de unge kan ses som skjulte hjemløse. Ligeledes kan man mene, at skulle de unge have bedt det offentligt om hjælp til at finde en bolig, ville de overgå til at være boligløse. Eller man kan, som det fremgår af nedenstående afgrænsning, betragte de unge som hjemløse med egen bolig. Men det er et spørgsmål om en sådan indskrivning af børn og unge i grupper, der hovedsageligt omfatter personer over 18 år, vil være med til at lette en formulering af en politisk indsats og/eller forskningsprojekter. Eller om en sådan sammensmeltning af grupper vil nedtone børns og unges særpræg, med uheldige konsekvenser for indsats og forståelse

Figur 6: Hjemløse uden bolig

Figuren illustrerer ikke størrelsesforhold eller graden af overlap de forskellige grupper imellem.

* Det er ikke vores overbevisning, at vi kan lave en udtømmende afgrænsning og afklaring af de mennesker, der falder inden for de hjemløse uden bolig. Der vil altid være muligheder for, at nogle ikke bliver inkluderet i vores afgrænsninger. Det, vi har forsøgt, er at præsentere nogle af de begreber, vi finder centrale i forhold til eventuelle videre undersøgelser og i forhold til eventuel politikformulering.

til følge (se Børner, 1997).

Vi har valgt at betragte alder som et karakteristikon, der gør denne gruppe anderledes end de foregående. I hvert fald anderledes i den forstand, at vi her taler om mennesker, om hvem der ikke er entydig enighed om, at normen er at bebo en egen bolig.* Ved at der er en udbredt opfattelse af, at gruppen ikke har et legitimt** krav på at bebo en egen bolig, ændres indholdet af de politiske initiativer, der kan samle opbakning - og dermed har vi fået en grund til at udskille børn og unge hjemløse fra personer over 18 år med et fravær af adgang til en permanent bolig.

Et af de centrale begreber i forhold til børn og unge hjemløse er begrebet *føler*. Der vil for langt de fleste børn og unge ikke være tale om et formelt fravær af adgang til en permanent bolig. Men den formelle adgang vil være til et sted, hvor den unge eller barnet ikke føler, de kan komme. Hvis konsekvensen af en sådan følelse bliver, at barnet eller den unge ikke benytter denne adgang - eller benytter den i et så ringe omfang, at der ikke er tale om følelsen af *permanent* adgang - så bliver det vigtigt at indfange dem i vores afgrænsning, for så er det vores opfattelse, at der bør handles i forhold til dem.

Om gruppen af børn og unge hjemløse ved vi ikke meget - specielt ikke meget om udviklingen inden for de seneste år. Hvor der fra ca. midt i 80'erne og frem til starten af 90'erne blev gennemført debatter og undersøgelser, har der de sidste par år været stille omkring gruppen. Årsagen kan være, at problemer omkring børns og unges hjemløshed er løst - at de indsatser, der er blevet iværksat, har hjulpet. Men det er ikke nødvendigvis tilfældet. Det kan også være, at problemet langsomt har bevæget sig ud af offentlighedens søgelys, men egentlig ikke er blevet mindre.

Det er desuden en gruppe, om hvem kvantitative informationer kan være svære at indfange. Skulle vi fremhæve en mulighed måtte det være brugen af **kommunalt standardiserede registre**.

* Nærmest tværtimod, hvis vi ikke taler om de ældste i den yngste hjemløshedsgroupe. Her er det snarere normen, at familiens skød er det sted, hvor børn og unge trives bedst - også selv om de skulle blive udsat for *en smule revselse* en gang imellem.

** Ganske kort skal begrebet legitimitet her forstås som udtrykt ved graden af overensstemmelse mellem de mest udbredte normer om, hvordan man bør organisere sit liv, og det konkrete krav/ønske der rejses fra de personer, vi skriver om.

4.8. Hjemløse med bolig

Som residual til de grupper vi hidtil har præsenteret, er det muligt at benytte termen hjemløse med bolig.* Hjemløse med bolig kan afgrænses til:

Personer der formelt har adgang til en permanent bolig, men ikke er i stand til at benytte denne, og som derfor overnatter andre steder.

Denne gruppe kan indeholde mennesker, der langt hen ad vejen kan afgrænses parallelt til de ovenstående. Der vil være personer inden for gruppen, som det offentlige er klar over er i besiddelse af en bolig, som de ikke er i stand til at benytte, hvorfor de har brug for støtte, der vil være grupper af hjemløse med adgang til en bolig, som de ikke kan opholde sig i, som det offentlige (eller andre institutioner) ikke kender til, hvorfor de også kan siges at være skjulte hjemløse (med bolig), etc. Der kan således, som det er gjort for hjemløse uden bolig, også gennemføres forskellige opdelinger af hjemløse, der har adgang til permanent bolig.

Det, vi håber at have fået illustreret på nuværende tidspunkt, er, hvordan hjemløshed kan opdeles overordnet i forhold til, om der er, eller om der ikke er adgang til permanent bolig: En opdeling imellem hjemløse med og uden egen bolig. Inden for disse to typer kan man så finde underordnede grupper, der afspejler forskelligheder i forhold til (fraværet af) adgang til permanent bolig. Det er vigtigt at holde sig sådanne forskelligheder for øje, både fordi de kan hjælpe til at illustrere, hvordan eksisterende politikker ikke nødvendigvis indfanger alle, der var tænkt som målgruppe, men også for at vise det spektrum af mennesker, som nye politikker må forsøge at dække.

* Dog med undtagelse af gruppen børn og unge hjemløse, der falder uden for en dikotomi konstrueret over fravær eller tilstedeværelse af permanent adgang til en bolig. Børn og unge falder udenfor, da de er afgrænset gennem følelsen af et reelt fravær af adgang, samt er afgrænset ved deres alder.

5. Centrale typer - hvis reelt opholdssted tages som udgangspunkt

En anden mulighed for at afgrænse begrebet hjemløshed kan skabes ved at fokusere på reelt opholdssted frem for tilstedeværelse eller fravær af adgang til bolig. Det, der her betragtes som afgørende, er, **hvordan en person til en given tid overnatter i praksis**. Der lægges vægt på, hvor man ved en tværsnitsundersøgelse finder en person - ikke på om personen har adgang til en bolig. Nedenfor vil vi vende os mod de begreber, der i oversigtsskemaet er lanceret som afgrænset i forhold til opholdssted.

5.1. Gademennesker

Den gruppe, der nok er den mest umiddelbart synlige for mange, er, hvad vi i oversigtsskemaet har kaldt *gademennesker*. Gademennesker kan afgrænses som:

Personer der overnatter på steder, der ikke er beregnet til at overnatte.

Men gør denne afgrænsning os meget klogere? Ikke hvis vi ikke præsenterer nogle refleksioner over, hvad der kan menes med *steder, der ikke er beregnet til at overnatte*. At afgrænse dette positivt er ikke muligt. Men det kan lade sig gøre ved at kontrastere begrebet med dets modsætning: Steder beregnet til at overnatte. Vi vil ikke præsentere en egentlig operationalisering, men blot konstatere, at det vil være nødvendigt i en konkret undersøgelse.* Det skal dog påpeges, at den negative afgrænsning af steder, der ikke er beregnet til overnatning gør det vanskeligt at afklare, hvor man skal lede efter personer, der kan betegnes som gademennesker.

Den afgrænsning, man i den konkrete undersøgelse kommer frem med, er afgørende for, hvor mange mennesker der indskrives i gruppen af gademennesker. Man kan afgrænse steder beregnet til overnatning snævert, hvorved man får mange gademennesker, eller man kan afgrænse steder beregnet til overnatning bredt og få færre. Således vil man gennem sin afgrænsning inkludere eller ekskludere forskellige typer, fx institutionsbrugere og skjulte hjemløse.

* Et eksempel på en sådan operationalisering kunne være noget i retning af: Tilstedeværelsen af en seng, placeret i et værelse, hvor man kan være alene, hvor der er varme og lys, hvor der ikke er træk, samt hvor der er adgang til køkken-, bade- og toiletfaciliteter. Steder hvor et eller flere af disse elementer mangler vil så være steder, der ikke er beregnet til overnatning.

Meget kort skal det påpeges, at der i oversigtsskemaet er to typer mennesker, som vi opfatter som en del af gademenneskerne - men som er yderligere kendetegnet ved hver deres karakteristika. Det er, for det første, **gadebørn**, der har det specielle kendetegn, at de er under 18 år (i følge vores afgrænsning). Og det er, for det andet, **posemennesker**, der med Brandts ord kendetegnes ved at være "psykotiske personer, der sover og lever synligt i gadebilledet" (1997).

Hvilke metoder, der kan benyttes, hvis vi ønsker at indfange yderligere information om gruppen, afhænger af, hvordan vi afgrænser den.* Men en mulighed kunne være at undersøge, hvor udbredt det var, fx blandt brugere af § 105-institutioner og væresteder, at have overnattet på steder, der ikke var beregnet til overnatning, gennem en **brugerundersøgelse**. En anden metode, der måske kan benyttes, er at registrere, hvor personer der indfinder sig på § 105-institutioner har overnattet dagen før, og så samle informationerne i **et fællesregister**.

5.2. Hjemløse på institution

Den næste type, vi mener bør inddrages i forhold til en afgrænsning af hjemløshed over opholdssted, er personer, der opholder sig på institutioner. Disse mennesker kan igen opdeles i to grupper. For det første

personer der overnatter på en institution under bistandslovens § 105.

Og for det andet

*personer der opholder sig midlertidigt på institutioner etableret med et andet sigte end institutioner under § 105, hvor personen ikke har adgang til en permanent bolig, eller ikke er i stand til at benytte en sådan.***

Det afgrænsende karakteristikon for begge disse grupper er, at de har ophold på en institution, hvor de kan overnatte. Det gælder ligeledes for begge grupper, at **institutionsopholdet har status af at være midlertidigt*****. Ligeledes er det et karakteristikon for begge persongrupper, at **de enten**

* Det skal desuden slås fast, at vi ikke tror det muligt at indfange viden om gadebørn og posemennesker gennem de kvantitativt orienterede metoder, vi fokuserer på i dette notat. Dertil er de to grupper for små.

** Der kan blandt disse mennesker igen skelnes mellem personer, der opholder sig på en institution, hvor de falder ind under institutionens målgruppe og, på den anden side, personer der opholder sig på en institution, hvor de ikke er en del af målgruppen.

*** Det er ikke ekspliciteret i forbindelse med brugen af institutionerne oprettet under § 105, men her fremgår det af lovtæksten, der lyder:

"§ 105. Amdsrådet skal sørge for, at der er det nødvendige antal pladser på institutioner m.v. beregnet til midlertidigt ophold for personer, der ikke har eller ikke kan opholde sig i egen bolig, og som på grund af særlige sociale vanskeligheder har behov for botilbud eller aktiverende støtte og omsorg, der ikke kan ydes efter andre regler indenfor den sociale lovgivning eller efter anden lovgivning." (Lov nr. 333)

ikke har eller ikke kan opholde sig i egen bolig (om ikke andet så for en periode).*

Men hvorfor deler vi brugerne af institutionerne op i to forskellige grupper? Vores motivation er, at vi mener, at der burde være forskel på personer, der bor på 105-institutioner, og personer der fx bebor et afvænningshjem for narkomaner. Desværre bliver det ofte tilkendegivet blandt institutioner under § 105, at denne distinktion ikke er så entydig - at der er en vækst i fx antallet af stofmisbrugere på 105-institutionerne, og at denne vækst er problematisk. Ved at opretholde distinktionen i forhold til en typologisering bliver det lettere at engagere sig i undersøgelser af eventuelt *institutionsmisbrug*.**

Den gruppe af de hjemløse, om hvem vi har de bedste kvantitative informationer, er dem, der opholder sig på institutioner under bistandslovens § 105. Her udarbejder Danmarks Statistik en årlig opgørelse baseret på det antal, der bliver indskrevet i løbet af en given uge. Et registreringskema sendes til institutionerne, der returnerer det til et nationalt dataindsamlingscenter - i dette tilfælde Danmarks Statistik. De indsamlede informationer indeholder oplysninger om, hvor mange brugere der indfandt sig i løbet af en uge, hvor mange der var dagbrugere, hvor mange der var døgnbrugere, personalets størrelse, antal pladser og institutioner. Danmarks Statistik har desuden informationer om alders- og kønsfordelingen af brugerne. Det er delvist den samme metode vi fremhæver som en mulighed i afsnittet *En kommunal standardiseret registrering*.

Det ville formentlig være muligt at indfange yderligere informationer, hvis der fandt en **fællesregistrering af brugerne sted på 105-institutionerne selv - specielt hvis et sådan register indeholdt CPR-nummer**. Hvis det i et sådant register var muligt at indsamle informationer om brugernes tidligere opholdssteder - i hvert fald det sidste - kunne man måske også få et indblik i hjemløses brug af andre institutioner end dem under § 105, samt et indblik i institutionsmisbrugets størrelse - eller med et mere positivt ord: få et indblik i mobilitetsgraden blandt brugerne. Et sådant indblik kunne desuden forventes indfanget gennem en **brugerundersøgelse** i stil med AKFs (Eskelinen, 1994) og Amtsrådsforeningen (1990).

* Igen fremgår det for den første gruppes vedkommende af bistandslovens § 105.

** Med *institutionsmisbrug* mener vi personer, der benytter en institutionstype, der egentlig ikke er etableret for hende/ham, men hvor der ikke er andre muligheder. Enten fordi personen er blevet bortvist (midlertidigt) fra den institution, man egentlig mener, personen hører til; fordi personen aldrig er blevet visiteret til en sådan institution; eller fordi der simpelthen mangler plads på den type institutioner, der retter sig mod vedkommende.

5.3. De skjulte hjemløse - igen

Den næste gruppe, vi finder det relevant at inddrage, hvis hjemløshed afgrænses i forhold til opholdssted, figurerer ikke i oversigtsskemaet under dette afsnits overskrift. Årsagen er, at gruppen også kan ses som en del af hjemløse afgrænset gennem et fravær af adgang til permanent bolig, og derfor er blevet behandlet. Gruppen er *de skjulte hjemløse* (se side 14).

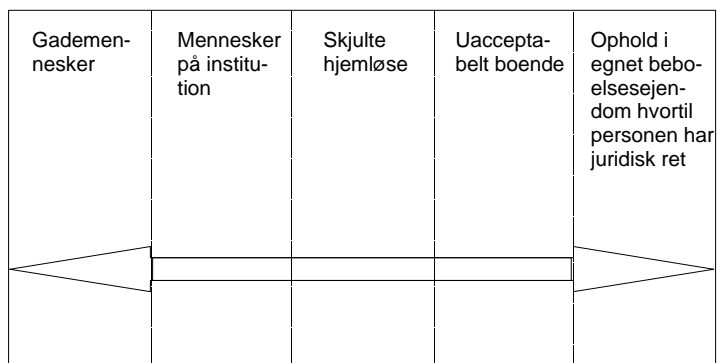
5.4. Uacceptabelt boende

Den sidste gruppe, vi vil fremhæve i forhold til en afgrænsning over opholdssted, består af personer, der bor kondemnablet - eller uacceptabelt. Hvordan dette afgrænses er meget svingende, men følgende bliver af Danmarks Statistik og SFI (1992) beskrevet som minimumskrav til en bolig: Køkken, bad, toilet, varmt vand og centralvarme. Hvad der inkluderes spiller selvfølgelig ind på, hvilke personer der indgår i gruppen. Men med udgangspunkt i *The European Community's Household Panel* (1. wave) kan man finde ud af, at ca. 14% af danske husstande mangler mindst en af de installationer, der af Danmarks Statistik og SFI betegnes som minimum for en rimelig boligstandart. I *Levevilkår i Danmark* (Danmarks Statistik & SFI, 1992) kan man se, at 7% mellem 30 og 69 år bor i en bolig, der mangler mindst en af de installationer, der er beskrevet som minimumskrav.

Men i forhold til formulering af en politik på hjemløshedsområdet, er vi ikke sikre på, at det vil være formålstjenligt at inkludere alle disse personer i gruppen af hjemløse.

5.5 En konstruktion af hjemløshed - hvis opholdssted bliver et afgrænsende karakteristikon

Med de ovenstående afgrænsninger har vi forsøgt at præsentere forskellige hjemløse afgrænset i forhold til opholdssted. Begrebernes forhold til hinanden - og en mulig kontekst - kan illustreres med følgende figur:

Med figuren forsøger vi at vise, hvordan forskellige opholdssteder kan ses i forhold til hinanden. I modsætning til illustrationerne over hjemløshed afgrænset gennem fravær af adgang til permanent opholdssted er figur 7 uden

nogen delmængder. Årsagen er, at vi ser en afgrænsning i forhold til opholdssted som teoretisk mulig at gennemføre over et kontinuum, hvor de forskellige opholdssteder repræsenterer forskellige positioner herpå.* Denne opfattelse fordrer en refleksion over, hvad et sådan kontinuum kan tænkes at repræsentere. Og der kan være flere muligheder. En mulighed er, at det udtrykker graden af udstødning: I den ene ende har vi personer, der overnatter på gaden, og de bliver her de mest udstødte. I den anden ende har vi de personer, der bor i deres egen bolig, hvortil de har en juridisk sikret ret. Disse mennesker er udtryk for *det normale*. Mellem disse to positioner har vi så - hvis opholdssted indtager rollen som det afgrænsende karakteristikon - forskellige mere eller mindre udstødte positioner.

Om vores hypotetisk konstruerede kontinuum, med en illustration af mulige bevægelser - både ind i og væk fra udstødning - rent faktisk indfanger en eksisterende dynamik er ikke et spørgsmål, dette notat kan besvare. Det er en opgave for et egentligt forskningsprojekt. **Figuren illustrerer en mulig teoretisk konstrueret sammenhæng mellem begreber i en hjemløshedsdebat afgrænset**

* Med et kontinuum mener vi ikke nødvendigvis, at der er tale om positioner, der illustrerer stadier i en glidende udvikling; fra ophold i egen bolig hvortil man har juridisk ret, over fx institutioner, til et liv på gaden. Forskydninger mellem de forskellige positioner er måske bedre beskrevet som bratte udviklinger end som glidende overgange. Måske indtager vores kontinuum snarere form som en trappe?

i forhold til opholdssted, ikke empirisk verificerede sammenhænge.

Det skal desuden tilføjes, at vi har valgt at stoppe vores konstruktion af hjemløshedstyper forstået ved opholdssted, med dem, der bor uacceptabelt. Dette er ikke et givet valg. Man kunne afgrænse yderligere grupper, fx i forhold til en juridisk sikkerhed for bevarelse af det sted, der overnattes. Hermed kunne man afgrænse flere positioner på det beskrevne kontinuum. Positioner der kunne være egnede til at indfange grupper af interesse for en formulering af politisk indsats.

6. Om tre overordnede begreber

I oversigtsskemaet har vi præsenteret yderligere tre begreber, de socialt truede, de socialt udstødte og de dobbelt udstødte. De tre begreber kan afklares med følgende afgrænsninger:

SOCIALT U DST ØDT er den, der "er ude af stand til at forsørge sig selv ... eller ... sørge for sig selv, på en for samfundet eller for den enkelte acceptabel måde" (Fridberg, 1992).

SOCIALT TRUEDE er personer, der lever under økonomiske og sociale forhold, der er belastende i et sådant omfang, at de indebærer en mulighed for, at personen over tid vil bevæge sig ind i gruppen af socialt udstødte (Socialministeriet, 1995B).

DOBBELT U DST ØDT er personer, der ikke vurderes at kunne drage nytte af de tilbud, der eksisterer i dag, og derfor gennemløber en yderligere udstødningsproces fra sådanne tilbud (Socialministeriet, 1994).

Især de to første begreber synes ofte at optræde sammen - som udtryk for **et kontinuum**. Som det skrives af Socialministeriet: "Personer i gruppen af egentligt udstødte har engang tilhørt gruppen af truede" (Socialministeriet, 1995B). Hvis vi yderligere åbner for muligheden for, at mennesker kan bevæge sig mellem *det normale* og *det truede*, er der konstrueret et teoretiske kontinuum fra *det normale* til *det udstødte* (og måske tilbage igen?). **Om der rent faktisk eksisterer en sådan mobilitet imellem *det normale* og *det udstødte*, ved vi ikke**. Et svar vil kræve en konkret undersøgelse. Med den viden vi besidder, kan vi hverken befæste eller falsificere en sådan hypotese om et kontinuum.

Men hvad enten en hypotese om mulig mobilitet de forskellige typer imellem holder stik eller ej,

mener vi, at **de tre begreber kan bruges til at gruppere forskellige mennesker med forskellige problemer, i forhold til hinanden**, samt i forhold til den alvorlighed et eller flere givne problemer måtte have for den enkelte person. Desuden er de tre begreber formålstjenlige, hvis ønsket er at konstruere en inddeling, der benytter et begreb, som kan indfange personer, for hvem **præventiv indsats** kan være gavnende. De tre begreber er således med til at skubbe til en opfattelse af, at hjemløshed er en tilstand, der kan (og skal) beskrives ved at fokusere på den hjemløse. I stedet kan de tre begreber være med til at **flytte fokus i retning af en forskning og politikformulering, der forholder sig til udstødning som proces**. Hermed skriver vi ikke, at et øget fokus på udstødningsprocesser vil finde sted, fordi vi benytter de tre begreber. Men deres mulighed for at opløse hjemløshed forstået som en tilstand kan være et skridt i den retning - hvis det er den retning, der vælges. Vi mener dog samtidig, at det er tre svære (eller brede) begreber at bruge, og at deres styrke netop fremkommer gennem deres afgrænsning i forhold til hinanden.

At begreberne kan bruges til at forbinde *det normale* med *det afvigende*, eller *den udstødte* med *den udstødende*, kan yderligere ses ved, at begrebet *acceptabel* står centralt i afgrænsningerne.* Begreb er centralt, da det er i forhold til dette, at resten af afgrænsningen giver mening. Det er gennem acceptabel, at begreberne *forsørge* og *sørge* kan afgrænses.** Det interessante ved at benytte acceptabel er, at *det normaliserede* samfund bliver vigtigt for forståelsen af socialt udstødte. Det er gennem en forståelse af *det normale* samfunds normer og værdier, at grænserne for det acceptable kan konstrueres. En vigtig komponent i undersøgelser omkring det at være udstødt bliver således at afdække de institutioner i *det normale* samfund, som *den udstødte* ikke magter at leve under - eller de institutioner, der virker udstødende. Der ligger i brugen af acceptabel, at der i samfundet er en demarkationslinie i forhold til, hvad der er acceptabelt, og hvad der er uacceptabelt. For at forstå hvad der til en given tid konstrueres som de socialt udstødte, må denne linie klargøres.

Hvis man vælger de tre begreber som de grupper, man ønsker at undersøge, lægger begrebernes afgrænsning op til et stort forarbejde - der ligger en svær operationalisering af begrebet acceptabelt.

Endeligt skal det bemærkes, at afgrænsningen ikke kun forbinder begrebet socialt udstødt med de i et samfund eksisterende rammer for acceptabelt og uacceptabelt, men i lige så høj grad gør sådanne rammer til en del af den udstødte persons vurdering.

* I afgrænsningen af *socialt udstødt* er denne sammenhæng eksplicit, men det er vores opfattelse, at de to andre begreber - der begge først giver mening, når de kædes sammen med socialt udstødt - også indeholder forholdet mellem Den udstødte og Den udstødende.

** Ganske kort skal begreberne *forsørge* og *sørge for* afklares: Det er begreber, der forbinder socialt udstødt med både økonomiske og sociale faktorer. *Forsørge* relaterer sig til økonomiske ressourcer, mens *sørge for* indeholder psyko-sociale dimensioner.

Langt den største del af de undersøgelser, vi kender til, forsøger ikke at opnå en forståelse af **sammenspillet mellem *det normale og det afvigende***, eller forholdet mellem *den udstødte* og *den udstødende*.^{*} I stedet fokuserer undersøgelser på de mere traditionelle **kvantificeringer af udstødning** ved at beskrive, hvordan *den udstødte* besidder nogle elementer, der *a priori* er konstrueret som udtryk for, at man er udstødt. Herved vil man ofte afdække, hvordan den, der er udstødt, kan karakteriseres ved nogle personlige mangler eller afvigelser - man vil vise, hvordan problemet ligger hos (eller i) *den udstødte*. Alternativt vil man nå frem til en forståelse, der tilkendegiver, at udstødning er udtryk for en strukturel tilstand - eller udtryk for en systemisk lovmæssighed. Principielt kan denne kvantificering (eller måling) af udstødning i sådanne undersøgelser foregå på en uendelig række af dimensioner. I praksis måles udstødning hovedsageligt på de dimensioner, der findes på registre. Det vil først og fremmest sige arbejdsmarkedetsdimensionen. Taler vi om social udstødning som her, er det imidlertid relevant at forsøge at inddrage mange andre dimensioner. Fx indkomstkilder, sundhed - herunder misbrug - og familieforhold.

Men der findes også en anden, og mindre prøvet, vej. De tre begreber kunne bruges i forhold til andre typer analyser, der i højere grad forsøgte at afdække forholdet mellem *den udstødende* og *den udstødte*, frem for måling af afvigelser hos *den udstødte* selv. Sådanne analyser efterlyses oftere og oftere - men udføres stadig sjældent.

^{*} Af de studier, vi kender til, forholder kun ganske få sig til denne sammenhæng (fx Bømler, 1994; og Järvinen, 1993).

7. Forslag til undersøgelser

I det følgende præsenteres tre forskellige tilgange til videre undersøgelser. Undersøgelserne vil formentlig kunne hjælpe os med at etablere yderligere viden om; 1) omfanget af forskellige former for hjemløshed; 2) hvem de hjemløse er, og 3) deres ønsker og præferencer. Derimod kan de undersøgelser vi præsenterer kun i mindre omfang indfange processer, der kan lede til udstødning, men formentlig slet intet om forholdet mellem *den udstødte* og *den udstødende*. Det skal understreges, at vi kun præsenterer udvalgte forskningsprojekter og registreringsmuligheder.

De tre forslag, vi behandler, er:

- 1) en brugerundersøgelse af § 105-institutioner,
- 2) oprettelse af registre,
- 3) en survey-undersøgelse af fænomenet hjemløsheds udbredelse.

7.1. En brugerundersøgelse af § 105-institutioner

Den første undersøgelse, vi vil fremhæve, er blevet gennemført før. Det drejer sig om en **survey-undersøgelse** på landets institutioner for hjemløse.* Hvorvidt der kun skal inddrages institutioner under § 105, eller om vi skal inddrage andre relevante institutioner - såsom bofællesskaber og væresteder - er et spørgsmål, der må besvares afhængigt af, hvem man ønsker at vide noget om. Vi tror dog, at det er vigtigt for en sådan undersøgelse, at man kan skelne mellem informationer givet af brugere fra forskellige institutioner. Herved vil vi kunne få en mere præcis afgrænsning af, hvem de indsamlede informationer stammer fra, og vi får en mulighed for at undersøge, hvilke forskellige politiske skridt der kan være formålstjenlige i forhold til de indfangede grupper. En grund til i en undersøgelse at fokusere på brugere af institutioner for hjemløse er, at de personer, der benytter institutionerne, har indiceret, at de har brug for hjælp - i modsætning til personer, der ovenfor er blevet betegnet som de skjulte hjemløse.**

Mere konkret foreslår vi en survey-undersøgelse af institutionsbrugerne i fire hoveddele:

- En sektion forsøger at afdække de **enkelte menneskers historier** frem til opholdet på

* Hvilken konkret afgrænsning af hjemløshed, der benyttes, må klarlægges i den enkelte opgave.

** Hermed mener vi ikke, at man kan fralægge sig ansvaret for fx de skjulte hjemløse! Kun at institutionsbrugere kan ses som en gruppe, i forhold til hvem man kan starte med en eventuel afhjælpning af præsentere problematikker.

- institutionen. Herved håber vi at kunne skabe en smule forståelse af udstødningsprocessen.
- En sektion forsøger at afdække de **forskellige brugeres problemer** - fx i forhold til misbrug, psykiske lidelser, boligmangel - for at konstruere et billede af, hvilke mennesker man må rette en politikformulering imod.
 - En sektion forsøger at indfange **relationerne mellem brugerne og institutioner** i det omkringliggende samfund, fx socialforvaltningen. Herved kan vi få skabt et billede af, hvorvidt brugeren føler, at de kan benytte - og om de benytter - de tilbud, der i dag stilles til rådighed af blandt andet det offentlige system.*
 - En sektion forsøger at kaste lys over **rammerne for et ophold på institutionerne**: Hvor længe varer de forskellige ophold? Hvilke problemer, mener beboerne, ligger i den måde, institutionerne er organiseret på? Etc. Samt forsøger at afdække brugernes opfattelse af institutionen: Hvordan bliver brugerne støttet gennem deres ophold? Hvad opfatter de som problemer? Etc.

Ved at gennemføre en survey-undersøgelse på institutioner for hjemløse, vil det være muligt at opnå **viden om centrale grupper i hjemløshedsdebatten**. Undersøgelsen bør **kombineres med metoder af mere kvalitativ herkomst**, specielt hvis vi ønsker at indfange processer hen imod hjemløshed, og hvis vi ønsker at afdække forhold til de omkringliggende institutioner. Således vil gennemførelsen af kvalitative interview med nogle brugere være en fordel.

Der ligger desuden en udforsket mulighed i bistandslovens krav om handleplaner. Det kunne være, at de udarbejdede handleplaner ville kaste lys over ønsker og muligheder for fx beboere på 105-institutionerne. Det er en mulighed, der kan arbejdes videre med, hvis en undersøgelse initieres.

Men det er ikke alt, vi finder ud af gennem en sådan undersøgelse. Blandt andet kan vi ikke indfange:

- Udviklinger: Vi kan præsentere et tværsnitsbillede af populationen på et givet tidspunkt, men vi får ikke indfanget dynamikker.
- Antallet af hjemløse, hvis vi forstår gruppen bredere end som brugere af institutioner. Vi kan indfange oplysninger om personer på institutioner - og her kender vi allerede lidt til brugerne af institutioner under § 105 fra Danmarks Statistik, blandt andet at der var 2.138 overnatninger i løbet af en uge i januar 1996 (Danmarks Statistik, 1996) - men vi kan intet sige om andre typer hjemløse; intet om de grupper der ikke benytter 105-institutionerne. Vi kan heller ikke sige noget

* Et emne vi har fået udpeget som problematisk af nogle brugere af 105-institutioner er, at der er svært at komme videre - fx ud på arbejds- eller boligmarkedet - når man har et sygesikringskort med en adresse på en 105-institution. Udbredelsen af sådanne problemer vil måske kunne belyses.

om brugen af institutionerne over tid.

Det vil derfor være en fordel sideløbende med en bruger-undersøgelse at gennemføre nogle af de nedenstående initiativer.

7.2. Register

En af de muligheder der eksisterer, hvis ønsket er at indfange **dynamikker** inden for hjemløshedsområdet, er oprettelse af registre. Vi ser her to modeller. Den ene retter sig mod brugerne af 105-institutionerne, den anden mod kommunernes registre over borgere.

At oprette et register er **ikke noget, der giver indblik i det registrerede på kort sigt**, og det vil ikke give os den specifikke viden, som en survey-undersøgelse er i stand til. Det vi **kan indfange** gennem registrering er: For det første, et tal for **hvor mange** der bruger 105-institutionerne, også antallet af brugere i løbet af et år, rensset for gengangere. For det andet kan vi konstruere **udviklinger fordelt på nogle få** (men forhåbentlig) **centrale variabler**. Vi kan således over tid få en indsigt i centrale dynamikker i den registrerede befolkningsgruppe.

Et register på 105-institutioner

Det første register, vi mener, kan oprettes, er et fællesregister for institutionerne under § 105 **indeholdende CPR-nummer samt et par andre variabler**. Det vigtige er, at man ved opstarten får gennemarbejdet, hvilke variabler man er interesseret i, og om disse variabler kan registreres både i praksis, men så sandelig også i forhold til nogle etiske overvejelser. Den væsentligste information i et sådant register vil være CPR-nummer. Så vidt vi er orienterede, registreres brugerne allerede på mange institutioner - men disse informationer indgår ikke i et centralt register.

Hvis man politisk vælger at engagere sig i registrering af § 105s brugere, vil man kunne få afklaret nogle af de usikkerheder, der florerer i debatten i dag. Man vil fx blive i stand til at undersøge, om der sker skift i alder, kønsfordeling, ophavskommune og nationalitet.

Fordelene ved at etablere et register i forhold til opnåelse af viden er, at når registret med tiden er etableret, vil der kunne indhentes nogle få **oplysninger om dynamikker på 105-området**. Oplysninger der nok vil være mere ensartede over tid, end det vil være tilfældet, hvis man gentog

en survey på forskellige tidspunkter. Endvidere vil man ved samkøringer med andre registre kunne få yderligere viden om brugerne af 105-institutionerne.

Der kan imidlertid også fremlægges nogle problematiske synspunkter ved en sådan registrering:

- Der er et etisk problem i at registrere folk, der befinder sig i en situation, der kan karakteriseres som afvigende.* Man kan nok sikre mod, hvad der til en given tid betegnes som misbrug af et sådant register. Men er det rimeligt, at en person, der til en given tid er blevet kategoriseret som udstødt, forbliver i et sådan register? Er det rimeligt, at man i sin søgen efter viden fastholder folk i en fortid som afvigere? Man må overveje, om udbyttet af et register står i forhold til den fastholden af en persons historie, og eventuelle senere ønske om forglemmelse, som en registrering er.
- Der er en nødvendig etisk overvejelse i forhold til, om der kan være fare for, at nogle vil undlade at benytte institutionerne, hvis de registreres. Det er sandsynligt, at der forekommer situationer, hvor en person, der ifølge bostadsloven ikke er berettiget til ophold på en 105-institution, alligevel indskrives, enten fordi man ikke afviser, *qua* det man ikke ved, eller fordi personalet ser gennem fingre med en sådan indskrivning. Ved at oprette et register, lægger man en stramning ind i indskrivningen på institutionerne. En sådan stramning kan resultere i frastødning af nogle eventuelle brugere, fx personer under 18 år, eller illegale indvandrere.
- Der ligger en overvejelse omkring, hvad man vil registrere folk i forhold til. Hvor mange informationer man vil indsamle. Med hensyn til forskningsmæssige ønsker er den helt centrale variabel i et sådan register brugernes CPR-nummer.

Man må politisk afveje fordele og ulemper ved at etablere et sådant register. Et alternativ kunne være en institutionalisering af survey-undersøgelsen præsenteret ovenfor, så denne bliver en tilbagevendende begivenhed. Herved ville det også blive muligt at opnå indsigt i dynamikker på § 105-området - men vi ville ikke blive i stand til at gennemføre undersøgelser af den karakter, som et register indeholdende CPR-numre ville muliggøre.

* Ikke alle vil være enige i vores opfattelse af, at en registrering på 105-institutionerne kan være problematisk. For nogle er det at være hjemløs udtryk for en tilstand, hvortil der ikke er knyttet nogen form for afvigelse. Fx skriver Brandt i en kritik af vores forbehold over for fællesregistre på 105-institutioner: "Der er ved et sådan register ikke tale om at registrere afvigende adfærd, som det anføres, men at registrere hvem der bruger hjemløshedsinstitutioner" (Brandt, 1997). For os er det ikke muligt at se begreber i et sådant neutralt lys. Snarere skabes begrebers indhold ved sammenkædning med andre termer, der konstrueres i et fælles modsætningsforhold til noget, som disse termer ikke indbefatter: Meninger skabes gennem såkaldte ækivalensskæder, og sådannes forhold til deres konstruerende modsætninger (se fx Laclau & Mouffe, 1985). Vi er således uenige i, at det at benytte en hjemløshedsinstitution - eller at blive indskrevet i gruppen af hjemløse - 'bare' er en neutral konstatering. Tværtimod, hjemløs og hjemløshed er diskursive begreber, hvorfor hele debatten omkring hjemløshed forudsætter en distinktion mellem det, der konstrueres som Det normale versus det, der i samme åndedræt konstrueres som Det afvigende. Og Det afvigende indtager i hele Det normales forståelse heraf en position som inferiørt (se fx Connolly, 1991 & Critchley, 1992).

Med et citat indeholdende en mere radikal tolkning:

"Den mulighed der resterer, er at melde sig blandt de udstødte. Her vil han kunne få mad og tag over hovedet. Men har han først henvendt sig her, har han først placeret sig blandt de subsistensløse, vil han aldrig på nogen måde kunne komme tilbage, få en plads, end ikke den allerydmygeste inden for samfundets rammer. Tøvende nærmer han sig herberget." (Sven Åge Madsen, 1976)

Registre på institutioner under § 105 tilvejebringer, ligesom det er tilfældet med en brugerundersøgelse, kun oplysninger om en del af de mennesker, der kan kaldes hjemløse. Men måske kunne et sådant register fungere som et barometer for udviklingen i en bredere afgrænset population af hjemløse.

En kommunal standardiseret registrering

En anden mulighed, der også benytter sig af registreringer, kan ses i en praksis, der bruges i Finland (Kärkkäinen, 1996). Denne metode bygger på en kombination af en tilbagevendende survey og oprettelsen af et register. I modsætning til registreringen ovenfor er det her den enkelte kommune, der bliver registreret - det er kommunen, der giver oplysninger til et nationalt register. Man har i Finland gennemført årlige forespørgsler til kommuner om antallet af hjemløse, som man så har registreret nationalt. Herved er man først og fremmest blevet i stand til **at indfange en udvikling**.^{*} Den finske praksis giver mulighed for:

- At indfange dynamikker i udviklingen af **boligsituationen** blandt forskellige grupper; unge, studerende, gamle, flygtninge og hjemløse.
- At opgøre hjemløshed i forhold til **opholdssted**, der bliver operationaliseret nogenlunde som det er blevet gjort ovenfor. I den forbindelse bliver kommunerne bedt om at evaluere de politiske tiltag, der er gennemført siden sidste registreringsrunde.
- At give en årlig vurdering af presset på kommunerne i forbindelse med **husning** af kommunernes borgere.

Det, der yderligere er interessant i forbindelse med registreringen i Finland, er, at den **er blevet institutionaliseret**. Ved at institutionalisere de ønskede tilbagemeldinger, kunne man nok i højere grad få kommunerne til at registrere allerede eksisterende informationer af interesse for hjemløshedsforskningen. Mange af de relevante informationer, der spørges om i den finske model, foreligger sandsynligvis også i de danske kommuner, men i en ikke standardiseret form der gør, at vi ikke kan benytte dem, fordi den enkelte kommune selv opstiller de kriterier, man benytter til registrering.^{**}

* De spørgsmål der sendes til kommunerne er vedlagt som bilag.

** Et eksempel kan hentes i forhold til de **adresseløse**. I nogle kommuner har man kunnet oplyse om det præcise antal af folk, der var adresseløse, mens man i andre kommuner ikke har registreret de adresseløse over nogle baggrundsvariabler, hvorfor man ikke har kunnet skelne dem fra fx diplomater registreret på kommunekontoret. Et andet eksempel er opgørelser af kommunalt **akut boliganviste**. Som det er skrevet tidligere har Socialministeriet udarbejdet en opgørelse over antallet af enlige, der har fået anvist husly efter § 31 i bistandsloven. Men undersøgelsen indbefatter kun enlige. Vi har ikke været i stand til at opdrive oplysninger om familier, der er blevet anvist husly. Hverken i Socialministeriet, hos Danmarks Statistik, eller i de kommuner vi har snakket med, (fortsættes...)

7.3. Befolkningssurvey

Den tredje metode, der kan hjælpe med at afdække hjemløshedspromblematikker, er som den første en survey. Men den har et andet formål end brugerundersøgelsen af 105-området. Den retter sig mod hele befolkningen, og har til formål at indfange respondenters **erfaringer med hjemløshed** og således få hjemløshed placeret i en større samfundsmæssig kontekst. Det kunne være formålet med en sådan undersøgelse:

- At afdække hvor bredt hjemløshed rammer i Danmark. Ved at spørge en population om hvorvidt de på noget tidspunkt har været i en situation, der ligger inden for en given afgrænsning af hjemløshed, kunne man opnå en estimering af, hvor mange der på et eller andet tidspunkt **har været i berøring med hjemløshed**. Man kunne således få hjemløshed placeret i en kontekst, der ikke kun handler om det at være udstødt, men lige såvel om udstødningen som element i *det normale* liv.
- At indsamle viden om **udstødningsprocesser**. Det er et spørgsmål, om man gennem en surveyundersøgelse ville kunne komme videre end til at afdække hjemløshedens omfang som problem for den samlede befolkning - eller en hjemløshedsrate om man vil. Men måske er det muligt gennem en survey, at identificere centrale fællestræk ved de personer, der har været berørt af hjemløsheds sociale de-route, såvel som deres *re-route* tilbage til *det normale* samfund. Hvis det er muligt gennem en survey at finde sådanne fællestræk for bevægelser ud i - og væk fra - hjemløshed, vil man formentlig opnå væsentlig viden om problemet.
- Det tredje forhold, der kunne afdækkes i en sådan survey, er den **skjulte hjemløshed**. Under forudsætning af et tilstrækkeligt stort sample kunne man undersøge, hvor mange der havde, eller på noget tidspunkt havde haft, midlertidige logerende. Og man ville måske få indblik i denne gruppes størrelse.

En survey, der skal afdække befolkningens berøring med hjemløshed, forudsætter et stort sample, da vi må antage (eller håbe), at den gruppe, der er berørt af hjemløshed, er ganske lille. En mulighed er derfor at indskrive et par spørgsmål om hjemløshed i en undersøgelse, der inddrager mange respondenter.

En sådan undersøgelse er Eurostats *The European Community's Household Panel*, der i Danmark gennemføres af Socialforskningsinstituttet.

** (...fortsat)

har man været i besiddelse af sådanne informationer.

Man kunne også beslutte at gennemføre en surveyundersøgelse af hjemløshed i Danmark. Hvis man initierer en selvstændig undersøgelse, vil man kunne indhente alle de informationer, man er interesseret i. Men det vil koste mere, end hvis en undersøgelse gennemføres som led i en anden survey. Således er spørgsmålet, om den nødvendige finansiering kan findes.

8. En inddeling vi hidtil ikke har berørt

I dette notat har vi udeladt en afgrænsning, der ofte anvendes: en afgrænsning hvor man forsøger at isolere et **centralt karakteristikon ved en population**.

Den centrale forskel mellem denne og de tidligere præsenterede anskuelser er, at fokus flyttes. Fra primært at være en afgrænsning i forhold til en konkret eksisterende tilstand, bliver det en fokusering på, hvad der betragtes som en (den) signifikant(e) årsag til, at personen befinder sig i en given situation.

Dette skal påpeges, da det er en inddeling af mennesker, det er vigtigt at forholde sig til, når man beslutter sig for politiske tiltag. En vigtighed der har flere årsager: For det første er en typologisering over idealtypisk konstruerede problemer med til at konstruere en spændvidde blandt de mennesker, man indskriver i grupper af hjemløse. For det andet er det blevet påpeget, at de forskellige typer ikke indgår i et fællesskab - tværtimod er det blevet tilkendegivet, at adskillelser mellem de forskellige grupper er at foretrække, og bliver foretrukket af de mennesker, der indgår i de forskellige typer selv (Jensen, 1995; SBI & SFI, 1996).

Vi vil her kun ganske kort præsentere nogle af de centrale typer i oversigtsform. Vi vil ikke gå i dybden med de forskellige begreber. Vi præsenterer kun de tre begreber, vi oftest er stødt på.

Typer	Afgrænsning*	Estimering af udbredelse	Med hvilke metoder kan vi få mere at vide?
<i>Ensomme hjemløse</i>	Personer, der har adgang til en bolig, hvor de ikke kan opholde sig, eller personer, der såfremt de havde en bolig, ikke kunne benytte denne, på grund af en følelse af isolation eller ensomhed.	Fra amter og kommuner skønnes, at omkring 25% af de socialt udstødte har problemer, der udspringer af en følelse af ensomhed (Socialministeriet, 1994).** 13% af brugerne af tilbud til socialt udstødte og truede mente, at ensomhed var den væsentligste årsag til deres situation.*** 12% mente, at ensomhed var en af de to væsentligste årsager**** (Eskelinen, 1994).	Brugerundersøgelser (fx af 105-institutionerne)
<i>Hjemløse med misbrug</i>	Personer, der ikke har adgang til en permanent bolig, eller ikke er i stand til at benytte en sådan, og som har et misbrug.*****	27% af brugerne af tilbud til socialt udstødte og truede mente, at misbrug var den væsentligste årsag til deres situation.***** 35% mente, at misbrug var en af de to væsentligste årsager***** (Eskelinen, 1994). amter og kommuner skønner, at misbrug af forskellig art er til stede blandt ca. 50% af de socialt udstødte (Socialministeriet, 1994).*****	Brugerundersøgelser (fx af 105-institutionerne) Måske fællesregistre på 105-området*****

* I afgrænsningen af de forskellige typer trækker vi på den forståelse af hjemløshed, der er præsenteret i afsnit 4, hvor fravær af adgang til permanent bolig er centralt. Men man kunne også vælge en anden afgrænsning. Men det centrale her er konstruktionen af idealtypiske problemer for de hjemløse.

** Amterne indberetter, at der er omkring 28.000 socialt udstødte (hvoraf 1/10 kan være talt dobbelt) mens kommunerne indberetter, at der er omkring 32.000 socialt udstødte. 25% vil således udgøre ca. 7.000-8.000 personer.

*** I reelle tal mente 118 ud af 925 personer, at ensomhed var deres centrale problem.

**** I reelle tal mente 307 ud af 2.592, at bolignød var et af deres to største problemer.

***** Man kan dele denne type op i yderligere undergrupper, fx personer med alkoholmisbrug, eller med narkotikamisbrug, eller blandingsmisbrug. Det påpeges af fx SBI & SFI (1996), at en yderligere opdeling i forhold til formulering af politisk indsats er en fordel.

***** I reelle tal mente 251 ud af 925 personer, at misbrug var deres centrale problem.

***** I reelle tal mente 896 ud af 2.592, at misbrug var et af deres to største problemer.

***** Amterne indberetter, at der er omkring 28.000 socialt udstødte (hvoraf 1/10 kan være talt dobbelt) mens kommunerne indberetter, at der er omkring 32.000 socialt udstødte. 50% vil således udgøre ca. 14.000-16.000 personer.

***** Det er usikkert, om registre kan benyttes til at indfange oplysninger om, hvorfor brugerne benytter institutionerne. Som det fremgår af ovenstående diskussion af mulige forskningsmetoder, er det vores opfattelse, at registre kan indfange få, men centrale oplysninger.

<i>Psykisk syge hjemløse</i>	Personer der enten ikke har en bolig, eller ikke er i stand til at bruge denne, og har en psykiatrisk diagnose.*****	32% af brugerne af tilbud til socialt udstødte og truede mente, at psykiske lidelser var den væsentligste årsag til deres situation.***** 41% mente, at psykiske lidelser var en af de to væsentligste årsager***** (Eskelinen, 1994). Amter og kommuner skønner, at sindslidelser er til stede blandt ca. 25% af de socialt udstødte (Socialministeriet, 1994).***** Af godt 30.000 sindslidende skønnes et ikke nærmere præciseret antal af Fremrykningsudvalget at have behov for en boligmæssig indsats. Af disse "har ca. 15.000 sindslidende behov for supplerende og/eller særlige sociale og boligmæssige tilbud" (Socialministeriet, 1995A).	Brugerundersøgelser (fx af 105-institutionerne) Måske fællesregistre på 105-området*****
------------------------------	--	--	---

Det skal tilføjes, at vores opdeling i *rene typer* ikke er udtryk for en opfattelse af, at de forskellige typer ikke kan findes i kombinationer. Det, vi illustrerer i skemaet, er idealtyper, eller arketyperiske billeder af personer, der for os at se repræsenterer forskellige former for hjemløshed. Men typerne skal ikke opfattes som residualt definerede. Det skal desuden understreges, at typologien ikke er udtømmende. Der kan findes mange typer, vi ikke har taget med, fx *børn og unge hjemløse*, *gadebørn* og *posedamer*, der alle kan konstrueres som arketyperiske hjemløse, eller en gruppe vi slet ikke har nævnt tidligere: *Voldsramte kvinder*.

For at understrege hvor konkrete og historisk/politisk bestemte hjemløshedstypologier er, kan det nævnes, at man i andre europæiske lande opererer med kategorier som fx *zigeunere*, *ulovligt indvandrede*, *"squatters"* og *"mobile homes"*. Kategorier der, fra en politisk og administrativ synsvinkel, kan være de væsentligste inden for hjemløshedsområdet i andre europæiske lande. Det viser også, hvor vanskelige sammenligninger af lande med ret forskellig baggrund er. For selvom de forskellige typologier skulle kunne indplaceres i forhold til fravær af adgang til permanent bolig og/eller konkret opholdssted, kan de enkelte personers problemer være udtryk for vidt forskellige årsager, og for vidt forskellige behov for indsatser.

* Det skal påpeges, at der er en meget flydende grænse mellem den hjemløse psykisk syge og den ikke-hjemløse psykisk syge. Således blev det påpeget fra Socialministeriet, at fx de anslåede 1.000 personer, der betegnes som *svært integrerbare* (Socialministeriet, 1995A) burde inddrages som en gruppe i et notat om hjemløshed. Hvorvidt man er enig i denne betragtning må afhænge af begrebsafgrænsningen, samt hvad man mener at få ud af at inddrage gruppen i forhold til en politikformulering.

** I reelle tal mente 297 ud af 925 personer, at psykiske lidelser var deres centrale problem.

*** I reelle tal mente 1.055 ud af 2.592, at psykiske lidelser var et af deres to største problemer.

**** Amterne indberetter, at der er omkring 28.000 socialt udstødte (hvoraf 1/10 kan være talt dobbelt) mens kommunerne indberetter, at der er omkring 32.000 socialt udstødte. 25% vil således udgøre ca. 7.000-8.000 personer.

***** Det er usikkert, om registre kan benyttes til at indfange oplysninger om, hvorfor brugerne benytter institutionerne. Som det fremgår af ovenstående diskussion af mulige forskningsmetoder, er det vores opfattelse, at registre kan indfange få, men centrale oplysninger.

Bilag 1: Tilbagevendende finsk undersøgelse af boligmarkedet (fra Kärkkäinen, 1996)

Bilag 1: Tilbagevendende finsk undersøgelse af boligmarkedet (fra Kärkkäinen, 1996)

Bilag 1: Tilbagevendende finsk undersøgelse af boligmarkedet (fra Kärkkäinen, 1996)

Bilag 1: Tilbagevendende finsk undersøgelse af boligmarkedet (fra Kärkkäinen, 1996)

Bilag 1: Tilbagevendende finsk undersøgelse af boligmarkedet (fra Kärkkäinen, 1996)

Bilag 1: Tilbagevendende finsk undersøgelse af boligmarkedet (fra Kärkkäinen, 1996)

Litteratur:

AKF (1994): **Socialt udstødte i København og tilbudene til dem**, København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.

Amtsrådsforeningen (1990): **Amterne og videreudvikling af § 105-institutioner**, København: Amtsrådsforeningen i Danmark.

Beldring, A. (1997): **Lidt tal og tekst om året 1996**, København: Forsorgscentret Sundholm.

Brandt, P (1994): **Personlig korrespondance**.

Brandt, P (1997): **Personlig korrespondance**.

Bømler, T.U. (1994): **De normales Samfund**, Ålborg: ALFUFF.

Børner, T. (1997): **Youth Homelessness in Denmark: National Report for FEANTSA 1996**, Brussels: FEANTSA.

CASA & SUS (1996): **Væresteder - et sted at være**, 2. delrapport. København: CASA.

Connolly, W. (1991): **Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox**, Ithaca: Cornell University Press.

Critchley, S. (1992): **The Ethics of Deconstruction: Derrida and Levinas**, Oxford, UK: Blackwell Publishers.

Danmarks Statistik (1996): "Den sociale ressourceopgørelse januar 1996. Kommunefordelte opgørelser for ældreområdet mv.", i **Socialstatistik**, (Statistikservice) 1996:12, København: Danmarks Statistik.

Danmarks Statistik & SFI (1992): **Levevilkår i Danmark: Statistisk oversigt 1992**, København: Socialforskningsinstituttet.

Eskelinen, L. et al. (1994): **Socialt Udstødte i Københavns Kommune**, København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.

- ECHP, the (1994): **European Community Household Panel**, first wave 1994.
- Fridberg, T. (1992): **De socialt udstødte**, København: Socialforskningsinstituttet 92:12.
- Hansen, F.K. (1997): **Oplæg på Vilvorde KursusCenter, 17/3-97**, referat udkommer i løbet af 1997.
- Jensen, M.K. (1993): **De Udstødte**, København: Socialforskningsinstituttet pjece 38.
- Jensen, M.K. (1995): **Hjemløse med og uden egen bolig**, København: Socialforskningsinstituttet 95:6.
- Juul, S. & B. Ertmann (1991): **Gadebørn i Storkøbenhavn**, København: Socialforskningsinstituttet 91:9.
- Järvinen, M. (1993): **De Nye Hjemløse: Kvinder Fattigdom Vold**, Holte: SOCPOOL.
- Kärkkäinen, S. (eds.) (1996): **Homelessness in Finland**, Helsinki: National Research and Development Centre for Welfare and Health, STAKES.
- Laclau, E. & C. Mouffe (1985): **Hegemony and Socialist Strategy: Towards A Radical Democratic Politics**, London, UK: Verso.
- Lov nr. 237, (080679): "Lejeloven", i **LovText: Sociale Love, 3. april 1997**, København: Schultz Information.
- Lov nr. 333, (190674): "Lov om social bistand", i **LovText: Sociale Love, 3. april 1997**, København: Schultz Information.
- Madsen, S.Å. (1976): **Tugt og utugt i mellemtiden**, København: Gyldendals Bogklub.
- Ploeg, J.D. van der, (1990): "Hjemløse unge i Holland", in Bros, H. (eds.) **"Udskudte" børn og unge**, København: Socialstyrelsens Informations - og konsulentvirksomhed.
- Plougmand, O. (1990): "Enhver er sin egen lykkes smed?", in Bros, H. (eds.) **"Udskudte" børn og unge**, København: Socialstyrelsens Informations - og konsulentvirksomhed.
- SBI & SFI (1996): **Sociale boformer: del I**, (Rapportudkast: Oktober 1996). København: SFI og SBI.
- SBI & SFI (1996): **Sociale boformer: del II**, (Rapportudkast: Oktober 1996). København: SFI og SBI.
- Socialministeriet (1994): **Den sociale indsats for sindslidende og socialt udstødte**, København: Socialministeriet.
- Socialministeriet (1995A): **Regeringens Statusrapport om tilbudene til sindslidende**,

København: Socialministeriet.

Socialministeriet (1995B): **Sociale Tendenser '95: Det Sociale Informations- og Analysesystem**, København: Socialministeriet.

Socialministeriet (1996A): "Undersøgelse af indsatsen for hjemløse m.fl.", notat, København: Socialministeriet, Analysekontoret, J.nr.:7225-4.

Socialministeriet (1996B): **Personlig korrespondance**.

Wendt, P. (1991): **Byggeri og boligforhold**, København: Handelshøjskolens Forlag.